

2014 • 3

LXVII. évfolyam • március

művelődés

közművelődési havilap

www.muvelodes.ro

TARTALOM

Magyar Házak

Sztánai farsang

Protestáns
Szabadegyetem

Nyitott szemmel

Idea Könyvtér

Magyarság-
történet románul

Csángó Múzeum

Bivalymúzeum

Sakkterápia

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit
Egyed Ákos
Guttman Szabolcs
Kása Zoltán
Kötő József
Péter István
Pozsony Ferenc
Székely Sebestyén
Széman Péter
Szikszai Mária

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente
H. Szabó Gyula
Murad Betty
Péter János
Szabó Zsolt

Postacím:

400015 Cluj-Napoca,
P-ța Unirii nr. 11., ap. 7,
Of. p. 1. Cluj, C. P. 201.
tel/fax: 00-40-264/591267.
honlap: www.muvelodes.ro
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.ro
Bankszámlaszám: Redakcja Művelődés
RO69TREZ2165010XXX022278.
Adószám: 9549909.

ISSN 1221 - 8693

Támogatók:

Kolozs Megyei Tanács
Művelődés Egyesület
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány

Médiapartner:

Szabadság

Ára 3 lej

Tartalom

Dáné Tibor Kálmán: Magyar Házak: láncolatból hálózatot! 3

farsang

Szabó Zsolt: A sztánai farsangi bálról 4
Móricz Zsigmond: Varjúvári legenda. 6
Kós Károly: Találkozásaim Móricz Zsigával. 8
Balázs Balázs: Hogyan születik meg egy regény ötlete? 9

diaszpóra

Veres-Kovács Attila: Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem és
az Erdélyi Kör 11

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel IV. Egy demokrata dikta-túrái – 1. rész. .13

könyvesház

Dávid Gyula: Megnyílt az Idea Könyvtér 18
Pócsai Sándor: A román nyelvű magyarságtörténet megírásának margójára . 19

vadrózsák

Pozsony Ferenc: Tízéves a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum 21
Varga György: A mérai bivalymúzeum. 23

enciklopédia

Wanek Ferenc: Történelmi séta Verespatak bányászata körül 25
Sógor Árpád: Sakkterápia 30

Lapszámunk szerzői:

Dávid Gyula, irodalomtörténész; Laczkó Vass Róbert, színművész;
Pozsony Ferenc, néprajzkutató; Pócsai Sándor, történész;
Sógor Árpád, református lelkész; Wanek Ferenc, geológus – Kolozsvár
Varga György, tanár – Méra
Veres-Kovács Attila, református lelkész – Nagyvárad

A címlapon Vas Géza felvétele.

A hátsó borítón Rohonyi D. Iván fotója.

Nyomdai előkészítés: IDEA PLUS – Kolozsvár

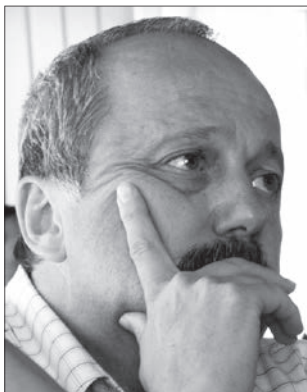
Lapterv: Kőnczey Elemér

Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok: IDEA és GLORIA nyomda – Kolozsvár

Igazgató: Nagy Péter

Magyar Házak: láncolatból hálózatot!

A romániai magyar nemzetstratégiában a szórványkérdés prioritást kell hogy élvezzen. Az elmúlt közel negyed évszázadban a szórványkollégiumok kiépítése mellett a Magyar Házak intézményeinek a megjelenése és fenntartása a hazai magyar közösségünk legnagyobb megvalósításai közé tartozik. A szórványosodást nem csak nálunk, de a Kárpát-medence egész területén csak úgy lehet csökkenteni, ha összmagyar kérdésként kezeljük.

Az elmúlt hónapokban a Művelődés foglalkozott egy-egy Magyar Ház bemutatásával. Ezek az intézmények ma már amolyan független magyar kulturális autonómiaszigetként élnek életüket, hisz egyrészt a településbeli és a régióbeli magyar közösségek működtetik és tartják fenn, másrészt semmilyen szempontból nincsenek helyi vagy országos, azaz önkormányzati vagy állami szerv(ek)nek alárendelve. A Magyar Házak jelenleg meghatározó szerepet töltenek be egy-egy helyi vagy kistérségi romániai szórványmagyar közösség életében mind kulturális, mind közösségszervező és -fejlesztő, de akár vidékfejlesztő szempontból is. Az identitástudat erősítésében, a nemzeti hagyományok ápolásában vállalnak felbecsülhetetlen szerepet a Magyar Házak mint intézmények, a több mint ötven százalékban szórványban vagy kisebbségben élő magyar közösségeink körében. Beszélhetünk tehát egy kiépült Magyar Ház-láncolatról Romániában, de sajnos nem beszélhetünk ezeknek az intézményeknek a hálózatáról. Jelenleg egymástól függetlenül, elszigetelten tevékenykednek (nagyon kevés között jött létre valamilyen intézményi kapcsolat), s ennek okát egyértelműen nem a Magyar Házak közötti földrajzi távolságban kell keresni.

Az identitás megőrzésében, ápolásában és továbbadásában a Magyar Házak szerepvállalása jelenleg főleg helyi, vagy kistérségi szinten működik. Ahhoz, hogy ezek a nemzetstratégiai szempontból nagyon jelentős, de egyelőre egyedi feladatokat felvállaló intézményeink a hazai magyar közösség összkulturális értékeit is képviselhessék, szükséges hálózatba szervezésük. Ezzel olyan kapcsolati rendszert lehetne kiépíteni ezen intézmények között, mely lehetővé tenné az egyedi, a partikuláris tapasztalatok egymás közötti gyors átadását, a rugalmasan működő kulturális értékcsereét. Azaz a hálózat lehetővé tenné ezeknek közös fellépését a saját kultúrpolitikájuk megvalósítása érdekében, vagy adott esetben éppen a politikával szembeni érdekvédelem tudnák így jobban képviselni. De ugyanakkor a közös cselekvések megtervezésére, egy jó koordinációs és logisztikai rendszer felállítására és működtetésére is szükség lenne, azaz egy közös érdekvédelem és érdekképviselő megteremtése. Vagyis az intézmények közötti hálózat leghatásosabb működtetését egy önálló jogi személyiséggel rendelkező Magyar Ház Szövetség (MAHÁSZ) tudná megvalósítani, melynek kulturális stratégiája kidolgozásában és működtetésében az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) közel harmadfél évtizedes közösségi szolgálata is segíthet. A hálózattal a hazai szórványon belül élő kulturális szövetet lehetne létrehozni és működtetni, melynek minden egyede öntevékeny és önálló intézmény, együtt viszont a tömbmagyarság kulturális erejével bíró magyar entitássá válhat.

Romániában a Magyar Házak láncolatát hungarikumnak lehet tekinteni. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a hazánkban létező Magyar Házak száma majdnem azonos a világ magyar diaszpórájában működő ilyen intézményekével.

Az elmúlt időszakban az érdekvédelmi szövetségünk által létrehozott Kulturális Autonómia Tanács, a KAT nekilátott kidolgozni hazai magyar közösségünk távolabbi jövőbe mutató kulturális stratégiáját. Ennek egyik láncszeme a Magyar Házak nemzetmegtartó stratégiája, melyről részletes vitaindítót a <http://welemeny.transindex.ro/?cikk=22668> oldalon lehet olvasni.

Szabó Zsolt

A sztánai farsangi bálról

A

legújabb kori sztánai rendezvények közül kétségtelenül a legismertebb, a legnépszerűbb a sztánai farsangi bál. Pedig a település jó hírnevét öregbítették az utóbbi két évtizedben már a Sztánai Napok, középiskolás és egyetemista diáktáborok, ifjúsági, nőszövetségi és lelkesztalálkozók, lovas iskola, emlék- és teljesítménytúrák, gyűjtögető és kutató programok, ellátogattak ide közemberek százszámra és válogatott „cigánylegények” az irodalom, a művészet és a politika világából rangrejtve vagy díszkísérettel. Egyszer majd talán ezekről is több szó esik.

A farsangi bálról ma már minden szereplőnek, de még a távolról érintettnek is megvan a maga története, kialakulóban a legendáriuma. Sokan és egyre többen magukénak érzik, hozzátessznek vagy elhallgatnak, olykor éppenséggel kitalálnak részleteket. És ez így van rendjén, mutatja, hogy fontos közösségi eseménnyé vált nemcsak a helybeliek kis közössége számára, de a valamivel tágabb környezetet is viszonyulni akar hozzá, egyre többen szeretnének cselekvő részeseivé válni.

Nekem is megvan a magam története, dióhéjban a lényege alább.

Adott keret: az utolsó (ez csak utólag derült ki) békebeli esztendőben, 1914. február 1-jén egy fiatal, felfelé ívelő pályáján roppant aktív és sikeres fővárosi építész (Kós Károly) meg szeretné mutatni választott szülőföldjén (Kalotaszegen, kb. fele útján Budapest és Sepsiszentgyörgy között) felépített művésztanyáját művész- és íróbarátainak. S ha már megszervezi a kellemes együttlétet, világmegváltó terveiből egy morzsányit valamilyen közösségi, akkori fogalmak szerint jótékonykodási célt is kitűz (bánffyhungyadi szeretetotthonra gyűjt) és családi közreműködéssel hét országra szóló sikeres farsangi bált szervez. Irodalmi párlata is van, Móricz Zsigmond Nem élhetek muzsikaszó nélkül című kisregénye, majd ennek színpadi változata. Folytatása a farsangi bálnak nincs, azazhogy mégiscsak van... az új évezredben, 87 év múlva.

Közbeeső láncszemek: kitör az első világháború, román megszállás, foltozóvargák újraszabják Európa földarozását, Sztánára helyezi át rezidenciáját a főhős, új kihívások, átmenetileg inkább politikusi, közösségépítői és csak másodlagosan művészi, végül hang-

A farsangi bálról ma már minden szereplőnek, de még a távolról érintettnek is megvan a maga története...

Alágyújtottak Farsang Józsinak

A frissen felavatott Kós Károly teremben bemutatták Éjszaki Károly Toll és körző című, Gaal György által sajtó alá rendezett kötetét.

súlyozottan irodalomszervezői, írói szerepvállalás. Közben tőszomszédságában telket szerez, nyaralót, majd lakóházat tervez és épít a szerkesztő- és „gályarab” Szentimrei Jenőnek, közös könyvek, harcok, sikerek és balsikerek. Jön a második világháború, a diktatúra, többek között Kós nevét sem szabad idehaza leírni századik születésnapján, a Szentimrei ház állami kézben szolgálja az elvtársak egy csoportját. Az 1989-es váltás, hogy ne mondjam: bukfcenc után mintha megmozdulna lassan a világ, vannak dolgok, amik a helyükre kerülnek. Sok szó esik Kós életművéről, 1996-ban hatályon kívül helyezik azt a törvényt, ami alapján államosították, a család visszaperli az ingatlant, az új tulajdonos, Szentimrei Judit létrehozza a Szentimrei Alapítványt többek között Kalotaszeg, Sztána természeti-táji és művelődési értékeinek feltárására, tudatosítására, népszerűsítésére. Ennek képviselőtében kalauzoltam 1998 nyarán az erdélyi tanulmányúton levő kert- és tájépítész egyetemistákat a budapesti kertészeti egyetemről. A csoport vezetőjével, a székelyudvarhelyi, Kolozsvárt végzett tanársegéddel, Fekete Alberttel egyezkedtünk, hogy szakgyakorlatra diákokat hoz, akikhez kolozsvári diákok is csatlakozhatnak, s közös munkával szakszerűen felméri és meg is tervezi a Sztánai völgy táji-tervezési értékeinek rehabilitálását és védelmét. Jó támogatóra, pártfogóra találtunk az akkor frissiben kinevezett fiatal lelkész, Papp Hunor személyében. Az is hamarosan kiderült, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű és rohamosan öregedő-fogyó település

közösségi életének meg-, pontosabban újjászervezése nélkül nem sok esélyünk van. A kezdeti lépéseket inkább bizalmatlanul fogadták a helybeliek, a szeméttöszeszedő közmunkának még értetlenkedő szemlélője, ellendrukke-re is volt, a faluszépítő, csorgóépítő és patakmeder erősítő munkálatokba már bekapcsolódtak, és fokozatosan befogadták a négy országból érkezett fiatalokat, immár azt is tudomásul vették, hogy annyira otthon érzik magukat: mulatni is akarnak és nem feltétlen úgy, ahogyan az ma általában szokás egy farsangi bálon: diszkóban vagy lagzilajcsisan csupán. Az egyéb program-pontok is menet közben alakultak: a falu, a vidék is meg akarta mutatni magát, hát kialakult a helyi gyermekszínház előadássorozata, amibe belefért alkalmi felnőtt szereplő, akár a játékos kedvű tiszteletes vagy az öregasszonyok fellépése, a helyi vagy a környékbeli kézművesek termékbemutatója, jelmezverseny, néptáncelőadás és -tanítás, -tanulás, képzőművészeti vagy néprajzi kiállítás, kalotaszegi könyvek bemutatása és árusítása, lovas felvonulás, testvérközletek meglepetései, farsangi bábu készítése, körbehordozása és a gonosz, a sötétség, a hideg el/űz/éget/ése, kirándulás a Varjúvárhoz, Szentimrei házhoz, a Csigadombra. Már a tizedik (az első jubileumi) farsangra kialakult az a forgatókönyv, ami kisebb-nagyobb módosításokkal, olykor rögtönzésekkel egészül ki és válik szórakoztató, jó hangulatú közösségépítő együttlétté.

Természetesen megmaradt a jótékonyági cél is: a romos iskolaépületet,

a protestáns bál egykori színhelyét visz-szabontották, újraépítették, kialakították benne a százéves somligetre utaló Somvirág Közösségi Házat, gyülekezeti teremmel, orvosi rendelővel, ifjúsági szállással.

Az idei (az elsőnek pontosan 100. születésnapján tartott jubileumi) farsangi bál immár háromnaposra bővült változatos programmal, facebook-oldallal és mindennel, mi szem-szájnak ingere. Orbán Viktor miniszterelnök asszonya jószolgálati tevékenységével, a nemzetközi gyors sztánai megállójával és fogadásával, a Nem élhetek muzsikaszó nélkül kolozsvári színházi bemutatójával, a Kós-életművet bemutató kiállítás-sorozattal, emléktábla-avatással stb. olyan eseményévé vált a két haza hagyományok iránt érdeklődő, a saját bőrében magát jól érző magyarságnak, amire az elmúlt száz esztendőben kevés példa volt.

Természetesen megmaradt a jótékonyági cél is: a romos iskolaépületet, a protestáns bál egykori színhelyét visszabontották, újraépítették...

A majdani farsangszervezők

Móricz Zsigmond

Varjúvári legenda

*Borzalmas hideg volt.
A vasúti ablakokra
vastagon fagyott rá
a pára. Háromszoros
vastagságú lett az üveg,
s akárhogy fűtött a
mozdony, egész éjszaka
nem alhattunk el, mert
fáztunk. Minden azt
jelezte, hogy csakugyan
nagyon messze megyünk
keletre.*

Zrumecky jött hozzám, hogy szombaton reggel menjek el vele Sztánára. Kós írta, hogy okvetlen vigyen el, minden ékesszólását szedje össze, de itthon ne hagyjanak, mert nagyon szeretnek.

Meg voltam hatva, nem kellett kapacitálni. Kóssal és Zrumival a Baross kávéházban találkoztam néhányszor, és nagyon sajnáltam, hogy Kós elment Erdélybe. Úgy tűnt itt Pesten, mintha ezzel belesüllyedt volna egy távoli, sötét ködbe, s elveszett volna számunkra.

Erdély abban az időben nagyon messze volt. Budapesttől minden nagyon messze volt, még Kispest is, honnan én nemrégén szabadultam ki, mint valami bagnóból. Nagyon sajnáltam Kóst, hogy kiesett a főváros írói és művészi atmoszférájából. Soká éltem vidéken, azon a magyar tájon, ahol a könyvet ma is kölcsönkérlik, és nem adják vissza.

Pontosabban megjelölve, abban a megyében, ahol ma is kötelező tíz liter bor a legkisebb vacsorához, ellenben két pengőt éveken át nem lelnek a ládafiában egy könyvre. Mit fog csinálni Kós abban a sötétszürke nevű faluban, túl a Királyhágón, hogy fogja onnan megvalósítani a magyar építészeti újjáteremtését, amiről fantasztikusan lelkes áriákat szokott énekelni, ahányszor csak összeültünk.

Abban az időben volt ez, mikor még magyar népdal elképzelhetetlen volt a hangversenyi dobogón, de Bartók és Kodály már gyűjtötték a nép szájáról a dalamokat, s mikor én már befejeztem népköltési útjaimat, és a gyűjtött anyagot kezdtem feldolgozni novellákban és regényekben. Kós és Zrumecky nagy öröm volt számomra, mert ők ugyanezt csinálták az építészeti népkincs felfedezésével, és már mögöttük volt az Állatkert, ahol valami kivételes szerencse folytán módjuk volt egy kis ízelítőt adni, sőt iskolát teremteni a „magyar stílus” számára.

Tehát a legnagyobb örömmel vállalkoztam, hogy elmegyek a kedves Zrumeckyvel a kedves Kóshoz.

Borzalmas hideg volt. A vasúti ablakokra vastagon fagyott rá a pára. Háromszoros vastagságú lett az üveg, s akárhogy fűtött a mozdony, egész éjszaka nem alhattunk el, mert fáztunk. Minden azt jelezte, hogy csakugyan nagyon messze megyünk keletre.

Megérkeztünk Sztánára.

A fák a reggelben csodálatosak voltak. Tündéri fák.

Zúzmarával oly vastagon borítva, hogy a legvékonyabb ágacska ujjnyira dagadt, s a reggeli napsugárban opáloosan szikrázva rázta le az ezüst port.

A csilingelő erdőben egy édes kicsi vár. Varjúvár, ahogy mondták.

El voltam ragadtatva. Kicsi gömbölyeg vártorony. Gémbredett tagjaimat alig vártam, hogy bent a jó melegben kiolvasszam. Piros arcú, édes kis háziasszony állott a ház előtt, csak úgy áradt belőle a meleg, de jó lesz itt a fagnak ebben a rengetegében a pompás váracskába bemenekülni a farkasfogú szironyos hó hidegéből.

Be a szobába... „Nem jó lesz a téli bundát lerakni...” – szölt Kós kicsit fanyarul.

Hát uramfia, odabé oly hideg vala... de oly gyönyörű kandalló, hogy öröm volt mellette megfagnyi.

Csak a járművek másak. Az iskolaépületet eredeti alakjában építették újra

No, mindegy: a szépség melegít. Óriási fahasábok égtek a kandalló öblében, és füst vala.
– Ez még nem sikerült, ennek a megoldása – magyarázta Zrumi –, de mindenesetre fenn kell tartani a kandallót, mert ez ősi magyar, és nagyon artisztikus.

Nem baj, fagyoskodtunk, de vígan. Kós és Kósné elragadóak voltak. Pici gyermekek-kékre is emlékszem, mind prémbe volt pakolva.

Sebaj, egy pillanat alatt megindult a Barossban abbahagyott vita, s a kisedet váracska zengett a magyar építészeti problémák hősi vitájától.

Gyönyörű volt az egész táj. Fenyvesek is, lombos fák is, hegy is, völgy is, csingilingi, apró manók bújtak elő az ezüstbarlangokból, táltos fiú fújta a hegyi kürtöt a gyémánterdőben, és nagy, fekete, palástos varjak szálldosának a csekély hegyoldal felett, ahol Kós hevesen magyarázta:

– Most ültettem egy erdőnyi almafát, pónyik alma, ez lesz a jövőm, ez biztosítja a függetlenségemet. Meglássátok, csinálom, mit akarok, ki sem parancsol dolgaiban, öt év múlva innen vagonnal megy az alma Pestre.

És az a tiszta levegő, az ember tüdeje órák alatt kiköpte az összes pesti kormot, és gyermekekké fiatalodtunk. Jaj, de jól éreztem magamat, éppen olyan szép tél volt, mint otthon a Nyírségben kisgyerek koromban, ott láttam ezt a temérdek zúzt, és éreztem ezt a tüdőkotró, keféző hideget. Már dolgozott bennem, hogy alig várom, hogy az íróasztalommal még egyszer találkozzam: a telet megírom.

Délután, mingyár ebéd után, mert februárban hamar alkonyodik, indultunk a bálba.

Zrumi nem helyeselte, hogy nem hoztam magammal legalább szmokingot, ő frakot hozott, csak nem engedték felvenni neki. Zrumi városi fiú volt, az elegancia mestere, a vonatban is egész éjjel arról tartott előadást, milyen alkalomra hogy kell öltözni. Szóval mentünk a bálba. Sztánán, lent a faluban nagy bál volt. A környék minden urasága be volt invitálva.

Az út felséges volt. Hó borította a dimbes-dombos fennsík jellegű tájat. Egészen úgy éreztem magam, mintha az ázsiai sztyeppen járnánk, a sok ezer éves ősi honban. Végtelennek tűnt fel ez a meddő világ, ahol az erdős részekről megválva, élettelen és végtelen pusztaság lehelete kavargott jéguszilánkos suhogással.

Aztán egy remek éjszaka. Vidéki alakok, vidám és groteszk figurák, cigány és úr, úr és cigány. Bor és nóta és sok beszéd. Egyéni fejek, személyes haj- és szakállviseletek és olyan páratlan magyar dialektus, mintha az erdélyi fejedelmek korában volnánk.

Sírva vigadás, politika, adoma, politika, gazdasági hevületek és politika és duhajság és politika és bor és bor és politika és politika...

S megjött a Dufla. Dufla Balázs vastag volt, mint egy cigány, és bugyborékkolt belőle a humor. Nem is tudom már, hogy ki volt, egy meséből való fantasztikus jelenség volt akkor: ezt megírom...

És reggel felé a külső hodályokból előtörték a székelyek, és a falu legényei csúrdöngölőt jártak... Mintha ősemberek verték volna a földet csizmás patákkal... Szép szál vékony legények... ma mind öreg legény, aki ott nem maradt... Soha ilyen pezsgő kedvet, s mikor pezsgőt kaptak, soha ilyen gyermeki örömet. Ezt megírom...

Másnap átszánkóztunk Bánffyhunyadra. A megtiport hóban, vasárnap reggel a kis város, feleolyan házakkal, mint a galambdúc, olyan templommal, mint a mesebeli kacsalábon forgó vár, olyan piros felkapott csíkokkal a szoknyákon a karcsú magas asszonyokon, mint az Apafi Mihály uram udvari dámái... Ezt megírom...

Gyönyörű emlék, minden meleg volt, forró és tüzes, csak a Varjúvár volt következetesen hideg és füst ette.

A bál alatt véletlen eszembe jutottak a leandereim és a roppant kaktuszaim. Azon az őszön vettem hét leandert, óriásiakat, nagy rózsaszín virágút és négy dézsza kaktuszt, oly roppant nagyokat, hogy nem tudtam télire hova tenni. Valaki azt tanácsolta, hogy ha az egészet egy kis szobába lerakjuk, és ronggyal, pokróccal bekötjük, semmi bajuk sem lesz. De itt hús fok hideg volt, harminc fok hideg, s a bál minden üres percét átrettegettem, hogy mit csinálnak most Leányfaluban az én délszaki növényeim.

Minden jó csak három napig tart. Harmadnap visszautaztunk Budapestre egy felséges emlékkal és a Nem élhetek muzsikaszó nélkül tervével. Első utam Leányfalu volt. Minden elfagyott. Tavasz nyíltára a kaktuszok sárrá váltak, s a leanderek ki nem hajtottak többet.

És a következő nyáron Kósék visszaadták a vizitet. A Duna közepén voltunk éppen csónakban, mikor a falu jegyzője bekiáltott utánam:

– Megölték a trónörököszt ma Szarajevóban.

Hirtelen sztánai fagy csap rám. Háború... Ebből világháború lesz...

Világfordulást jelentett a sztánai emlék, s Kóséknak bizonytalanságot az a leányfalusi...

De régen is élünk. De sok minden történt ez alatt a rövid emberélet alatt...

(Erdélyi Helikon, 1933. december)

Aztán egy remek éjszaka. Vidéki alakok, vidám és groteszk figurák, cigány és úr, úr és cigány. Bor és nóta és sok beszéd. Egyéni fejek, személyes haj- és szakállviseletek és olyan páratlan magyar dialektus, mintha az erdélyi fejedelmek korában volnánk. Sírva vigadás, politika, adoma, politika, gazdasági hevületek és politika és duhajság és politika és bor és bor és politika és politika...

Kós Károly

Találkozásaim Móricz Zsigával

Részlet

1914

-ben nemcsak a világháború tört ki, hanem abban az esztendőben volt a sztánai református bál is. Nem kicsi dolog ez, mert háború volt még, és lesz még, de sztánai református bál soha azelőtt nem volt, és úgy látszik hamarosan nem is lesz. A bál kitalálója én voltam, és szervezője, rendezője, vezérkari főnöke sógorom, Balázs Balázs, vagyis a „Dufla”, aki mulatós, aranyosan vidám legényember volt akkor, akit mindenki egyszerre megszeretett, és aki ma is nagyon-nagyon kedves jó atyámfia. A bált február 1-re tűztük ki, és olyan meghívót rajzoltam neki, hogy a Díszítő Művészet grafikai száma azonnal reprodukálta, s ezért a klisé, papírt, nyomást ingyen csináltatta meg, s így jótékony célunk egyik leglényegesebb kiadási tételét takarította meg nekünk.

Meghívtuk a kalotaszegi környék minden valamirevaló családját, és külön meghívtam Pestről az én szegény jó komámat és építészbajtársamat, Zrumeckzy Dezsőt meg Móricz Zsigát. Más „idegent” senkit.

No, kapom postafordultával a komám válaszát, hogy készülnek s jönnek. Bizonyosan várhatom őket februárius elsején hajnalban a hunyadi állomáson, mert a gyorsvonattal utaznak, ami Sztánán csak fűtyül, de nem áll meg.

Gyönyörűségesen szép telünk volt akkor. Hetek óta tiszta ragyogó napsütés, szikrázó, ropogó, porzó hó s talán azóta sem olyan tartós, jó szánutunk.

A vonat pontosan érkezett meg, és a vendégeim is mosolyogva, vidáman. S én is pontosan ott voltam az állomáson, hogy magam vihessem őket haza szánkával és csörgős lovakkal Sztánára. A kicsi szánkó szalmafonásos kasába bőven tömettem lábhoz a puha meleg szénát, és amennyi pokrócunk, bundánk volt, azt is felpakoltam volt a vendégeknek. Mert foga volt a télnek, és az állomásról tizenkét kilométerünk hazáig.

A bálunk kitűnően sikerült, és bizonyos, hogy sem azelőtt, sem azóta nem volt ilyen bál Kalotaszegen; még ma is emlegetik azok, akik megérték és élnek, pedig éppen huszonöt esztendő telt el azóta. Lenn a faluban az állami iskolában lámpagyújtás után nemsokára kezdődött a tánc, és reggelig tartott. Jó cigány, jó és sok étel meg bor s pezsgő is. Móricz Zsiga úgy forgolódott az emberek között, mintha közülünk való lett volna. Mosolygott, beszélgetett, táncolt, és rengeteget jegyzett egész éjszaka. Másnap még beszánkáztunk a faluba – maradékra és csendes beszélgetésre, s este elutazott vissza Pestre. Hiszem, nem bánta meg, hogy eljött volt, mert ebből a muzsikás, vidám, szánkózó, havas téli naphól született meg talán legnap sugarasabb írása, a Nem élhetek muzsikaszó nélkül.

De egy kellemetlen emléket mégis vitt magával Sztánáról haza. Be is vallotta később őszintén: fázott nálunk. Hiába égett és ropogott a tűz még éjszaka is a nagy, nyitott, zöld mázas kalotaszegi kemencénkben, csak dörzsölte össze a kezét, és mosolyogva fázott. Pedig úgy gyúrtuk a hosszú bükkfahasábokat a parázsra, hogy a kémény már nem bírta húzni a füstöt. De hiába volt minden, a pesti ember fázott, és tudom, azóta se felejtette el ezt a fázást, mert ennek előtte öt esztendővel egy rólam való írásában is megbosszantott vele.

... Most már jöhetne. A nyitott tűzhelyeket azóta zárt kemencékké alakítottuk át, és ma jól tartják és adják a meleget, s nem füstölnek, akármennyi fát gyúrnak beléjük. Ettől már nem kellene félnie. S eljöhetne néha egy kis téli beszélgetésre Sztánára.

De gondolom, most egyébert nehezebb itt való gondtalan találkozásunk, mert éppen huszonöt esztendő telt el azóta, és közben sok-sok nehéz dolog történt velünk és körülöttünk.

(Erdélyi Helikon, 1939. november)

Ünnepi felvonulás Sztánán a centenáriumi farsangon.
Az ideai sztánai farsangolás fényképeit Rohonyi D. Iván készítette

Balázs Balázs

Hogyan születik meg egy regény ötlete?

Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* c. regénye

...A

A bál a falu református iskolájában volt (...) Boldizsárral feldíszítettük a termeket részint fenyővel, részint pedig fagyöngyvirágokkal.

Az 1913 karácsonya előtti napokban Kós Károly lement családotól Sztánára hosszabb időre. Tudta, hogy én is hosszabb szabadságra óhajtok lemenni – utolsó jogi szigorlatom vizsgaletétele végett Kolozsvárra. Azt javasolta, ne menjek Türebé szüleimhez tanulni, hanem náluk folytassam a szigorlati előkészületeimet. Elfogadtam a meghívást. Az 1914. évi január első napjaiban sikerült is ezen a címen két hónapi szabadságot kieszközölnöm és nyomban Sztánára utaztam. Rövid pár nap alatt kialakult az a gondolat, hogy rendezünk egy protestáns batyus bált, és erre meghívjuk a pesti barátokat, különös tekintettel Móricz Zsigmondra. (...)

Kós mindjárt hozzáfogott és linóleummetszettel készített egy meghívót, amelyet felküldött lehúzás végett az Üllői úti iparművészeti iskolába. Pár nap múlva megkaptuk a példányokat, és szíjjelküldtük minden protestáns ténnyezőnek. Az eredmény anyagi szempontból is igen kedvező volt, mert szép

összeg futott be a tervezett jótékony célra. (Pl. Tisza István akkori miniszterelnök 100 koronát küldött e célra.) Közben Kós levélben meghívta Móriczot a bálra és huzamosabb tartózkodásra. Móricz a meghívást elfogadta. Milyen meglepetést készítsünk elő? Nekem jutott az eszembe: a bál szünete alatt a sztánai legényekkel el fogjuk táncoltatni a kalotaszegi legényes táncot, a csúrdönögölőt. Kósnak nagyon tetszett az indítványom. Éppen ott volt a falu első legénye, Boldizsár János. (Tudni kell, hogy a Kalotaszegen minden faluban van első legény. Ez rendezi a mulatságokat, az esküvőket, az aratási ünnepeket, a kalákák utáni mulatságokat stb.) Boldizsárral megbeszéltük a tervet és annak rendezését készséggel vállalta. Különben is lelkes híve volt Móricznak, mert a nővéremtől mindig kért olvasnivalót és Móriczot is olvasta már.

No, február 1-én reggel megérkeztek a vendégek: Móricz Zsigmond, Zrumeckzy Dezső és Pogány Móric. Mindenkit elszállásolt Kós a kedves vilájában, a „Varjúvár”-ban. A bál a falu református iskolájában volt, három hatalmas egymásba nyíló nagy teremben. Boldizsárral feldíszítettük a termeket részint fenyővel, részint pedig fagyöngyvirágokkal. Éppen úgy a büféhelyiségeket is. Iszonyú mennyiségű ételt küldtek a környékbeli papnák, tanítónék, jegyzőnek és kisbirtokosnak. Volt ott sonka, kacsa, liba, pulyka, csirke, kappan, töltött káposzta, kürtős kalács, fánk, torta, még vargabéles is. A szükséges ételek felmelegítése a tanítói lak konyhájában történt. A kiszolgálást a büfében díszbe öltözött kalotaszegi menyecskek és lányok végezték. Szép kép volt. De ezek tudnak is ám kínálni és felszolgálni, mert tudni kell, hogy a Kalotaszegen még a legelső gazda lánya is tartozik 2-3 évig szolgálni, más-különben pártában marad.

A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* a Kolozsvári Állami Magyar Színház színpadán

Vendégeimet elhelyezve, két szánkóval hazamentem átöltözni. Otthon már mindenki szmokingban várt és úgy vittem őket a bálba. Mire megérkeztünk, már ott volt az egész környék intelligenciája is. Befutott vagy 20 zörgős és csengős szánkó. Persze ezeket is el kellett helyeznem a falusi istállóban. Mindezt szmokingban és eszkarpen cipőben tettem harminc centiméter hóban. Gyönyörű tél volt.

Mindjárt megkezdődött a bál. Én nyitottam meg csárdással, az esperesné lányával. Volt utána boszton stb., még francia négyest is rendeztem. Végre éjfél felé, szünetet rendeltem el. Terítették és elkezdődött a kínálat. Mindenki jól érezte magát.

Mikor aztán láttam, hogy a hangulat már megfelelő, intettem a cigányoknak, kik azonnal rákezdték a csürdöngő muzsikára. Ez egy csodálatos zene. Nem csárdás, csak hozzá hasonló gyors ütemű zene. Minden kalotaszegi falunak megvan a maga önálló legényes muzsikája. És csodálatosan ez az egy zenéjük szöveg nélküli. A művészek felfigyeltek. Megütötte fülüket a különös zene és csak néztek csodálkozva: mi készül itt? Pár ütem után berobog tizenkét kalotaszegi legény. Finom, hófehér vászonból készült, berakott, rojtos, bő gatyában, sarkantyús, pengés csizmában, varrottas kék bujkában és fejükön kalotaszegi módra kivarrott, szalagos fehér szalmakalappal. Leeresztett aranygombos derékszíjjal és rajta a lelógó híres kalotaszegi színes, bojtos farmatringgal. Nyakukon az aranypilangós, varrott, rojtos nyakkendővel. Rögtön körbe álltak és egy pillanat alatt

A Nem élhetek muzsikaszó nélkül a Kolozsvári Állami Magyar Színház színpadán

elkezdtek táncolni a legényest. Gyönyörű kép volt. Én csak Móriczot figyeltem. Először belesápadt, aztán kivörösödött, végül felállt és úgy nézte végig az egész táncot, ami cca. egy jó fél órát tartott. Végre leintettem a cigányt. Ekkor Móricz felkiáltott:

– Az Istenért! Ilyent elképzelni sem tudtam! Pezsgőt, pezsgőt!

Rögtön terítették a legényeknek, hoztak pezsgőt és Móricz közéjük ült. Nagy szeretettel beszélgetett el velük és igen sokáig.

El volt ragadtatva, hogy milyen szépen beszél magyarul a kalotaszegi nép. Nagyon tetszett neki az i-vel való dialektusa. Édes helyett idest mond, de különösen értékelte félmúltas kifejezéseit. Ugyanis, mint református biblia-

olvasó nép, félmúlttal beszél: ott valék, elmenék.

Rá kell itt mutatnom a legényes tánc művészi voltára. Ez tulajdonképpen egy szólótánc, amelyet csak legények táncolnak. A Székelyföldön csürdöngőnek, Kalotaszegen és Torockó környékén legényesnek hívják. A tánc stílusa mindennütt egységes, a zenéje kifejezetten magyar motívumokból összehozott gyors ütemű taktusos népzene. Természetesen falunként váltakozó önálló alkotások. Éppen így váltakozó a tánc előadási modora is. Nagyon nehéz tánc. Ezt csak úgy lehet megtanulni, ha már bivalylegeltetés közben a kisfiú 5-6 éves korában elkezd tanulni a mozdulatokat a nagyobb fiúktól és végig gyakorolja egészen a konfirmálásig, amely után eljáráshoz már a táncba, és joga van beállni a legényes körbe. Csodálatos az, hogy lomha bivalyokkal foglalkozó nép fiatalsága milyen gyors mozdulatokkal, milyen meglepően klasszikus balett testmozdulatokkal, mondhatni keccses „pontokat” lejt. A hangsúly a lábmozdulatokon van, de dolgozik a kéz is, mert közben a csizmaszárra ütve taktust ad a táncnak és ujaival pattogtatva kíséri az ütemet. Persze közben szól a sarkantyú is. Van olyan legény, aki képes a sarkantyúját a levegőben felugorva háromszor is összeütni. A legfontosabb a rendezés és az, hogy egyszerre legalább 8-10-en járják a legényest. Hát egy ilyen rendezésben látta Móricz is a mondhatni tökéletes sztárnai legényest, mert Boldizsár János kifejezetten művész volt.

A bál reggelig tartott. Zrumeckzy és Pogány Móric hazautaztak. Móric Zsigmond ott maradt nyolc napig. (...)

A Nem élhetek muzsikaszó nélkül a Kolozsvári Állami Magyar Színház színpadán
Biró István felvételei

(www.szentimrei.ro)

Veres-Kovács Attila

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem és az Erdélyi Kör

1977 óta rendszeresen ad ki könyveket, mégpedig olyan szerzőktől, akiknek nevét és munkáit az anyaországban nem lehetett emlegetni.

Az 1956-os forradalmat követő megtorlás elől sokan menekültek Nyugat-Európa országaiba. A magyar társadalom gondolkodó és cselekvő értelmiségi rétegének jeles személyiségei menedéket találtak nemcsak a pusztán lét fenntartására, de szellemiségük megőrzésére is. Ott sem éltek egymástól elszigetelten, hanem keresték és meg is találták a kapcsolat lehetőségét. Hosszú előkészítő munka, több találkozás és közös táborozás után született meg az elhatározás egy átfogó magyar szervezet megalakítására, amely az emigrációba kényszerült protestáns értelmiséget gyűjtené egy szervezetbe. 1969-ben alakult meg, és 1972-ben Svájcban jegyezték be az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (EPMSZ) nevű egyesületet, melynek székhelye Bazel.

Az EPMSZ az első években a Svájci Protestáns Egyházak Szövetségének támogatását élvezte, működésében azonban kezdettől fogva mind egyházi szervezetektől, mind politikai pártoktól vagy más csoportosulástól független.

Az egyesület legfőbb célja: Európa különböző országaiban élő magyar vagy

magyar származású értelmiségiek között tudományos, művészeti és vallási kapcsolatok létesítése és fenntartása; egyetemes emberi és kivált a magyarságot érintő kérdések tanulmányozása, különös tekintettel a protestantizmus spirituális értékeire és az ökumenikus gondolat fejlesztésére; a szabad véleménycseré előmozdítása nyitott, toleráns keresztény szellemben; a magyar kultúra, a magyarság szellemi kincsének ápolása. Azt a küldetését, melyet az alapító okirat szerint „az egyetemes emberi és kivált a magyarságot, a magyar protestantizmust és az ökumenikus mozgalmat érintő kérdések” nyitott, toleráns, de mindenkor keresztényen elkötelezettség alapján történő tanulmányozása jelent, ma még nehezen felbecsülhető szolgáltatásként végezték az alapítók, majd a tanítványok nemzedékei az elmúlt közel ötven esztendőben.

Hogyan működik az egyesület? Évente április vagy május havában váltakozó helyen Akadémiai Napokat rendez. A konferencia témáját neves szakemberek előadásai, viták és kerakasztal-beszélgetések dolgozzák fel. Marad idő és alkalom barátságok kötésére és elmélyítésére is. A hét rendezvényeit ökumenikus istentisztelet, áhítatok, kulturális műsorok, irodalmi estek, filmbemutatók és hangverseny egészítik ki. Katolikus és evangéliumi testvérszervezetekkel együtt időközönként ökumenikus konferenciákat is rendez. Alkalmilag hétvégi találkozóra, előadóstre vagy a budapesti Protestáns Fórummal közös rendezvényre is sor kerül.

1977 óta rendszeresen ad ki könyveket, mégpedig olyan szerzőktől, akiknek nevét és munkáit az anyaországban nem lehetett emlegetni. A kiadói tevékenység és a könyvterjesztés előmozdítása céljából a nagy múltú Erdélyi Szépművészeti Céh példájára létrehozták az EPMSZ Könyvbarátok Körét. Áldozatos munkájuk folytán ma már szinte felbecsülhetetlen értéket hagytak az

Évente más-más helyszínen szervezi meg találkozóit az Erdélyi Kör

A Félix-fürdői találkozó közössége

utókorra igényes válogatásuk és szép kivitelezésű könyveik által.

A szervezet bátorságára és szolidaritást vállaló merészségére vall, hogy még a kommunizmus idején meghívtak rangos erdélyi személyiségeket: Kányádi Sándort, Sütő Andrást, Toró Tibort és másokat.

A '89-es változást követően az egyesület tagokat toborzott a volt kommunista országokból is a Kárpát-medence területén. Erdélyi és magyarországi értelmiségiek kapcsolódtak be az évenkénti konferenciák és Akadémiai Napok munkáiba. A egyesület meghívása és a konferenciákon való részvétel kiváló lehetőséget nyújtott arra, hogy sok, szerény körülmények között élő lelkipásztor el látogasson egy-egy nyugati országba. Ma is hálásan emlékszünk vissza az egyesület nagylelkűségére, melyért nagyon sok erdélyi értelmiségi igen hálás.

1996 februárjában Budapesten létrejött az EPMSZ magyarországi testvérszervezete, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Egyesület, amelyet a Fővárosi Bíróság nyilvántartásba vett. 1998-ban megalakult az EPMSZ Erdélyi Köre. Első elnöke Tonk István mérnök, a kolozsvári Misztótfalusi Kiss Miklós nyomda igazgatója volt, akit munkájában segítette az öttagú elnökség többi tagja: Demeter József szászrégeni református lelkész, Kántor Lajos kolozsvári irodalomtörténész, Varga Gábor mérnök-irodalmár és Veres-Kovács Attila nagyváradi-olaszi református lelkész. Az Erdélyi Kör célja elsősorban a szellemi és földrajzi hazában szétszórta élő protestáns értelmiség közös konferenciáztatása, illetve honunk eddig be nem járt tájegységeinek megismerése. Az elmúlt tizenhat évben bejártuk Erdélyt szélteben-hosszában: Nagybá-

nyától Temesvárig, Brassótól Besztercéig, Nagyváradtól Székelyudvarhelyig, Kolozsvártól Marosvásárhelyig és Vajdahunyadig. Minden alkalommal a háromnapos konferencián neves előadók értekeznek az adott városnak vagy vidéknek szellemi örökségéről. Ezzel bevonjuk a szabadegyetem közösségébe annak a tájegységnek értelmiségét is. Szellemi műhelyünk úgy ápolja honunk azonosságát mélyítő kultúráját, hogy szüntelenül figyel arra a közös alapra, gyökérre, amely meghatározza egész erdélyi kultúránkat: a küzdő, Istent-hazát szerető protestáns hitünkre. Minden alkalommal valamely protestáns templomban zárulnak konferenciáink, ahol lehetőséget biztosít a helyi egyház a szabadegyetem vezetőségének, hogy e közösség értékeiről és küldetéséről beszéljen.

**Az Erdélyi Kör célja
elsősorban a szellemi
és földrajzi hazában
szétszórta élő protestáns
értelmiség közös
konferenciáztatása,
illetve honunk eddig be
nem járt tájegységeinek
megismerése.**

Igen fájdalmasan érintette körünket elnökünk két évvel ezelőtti tragikus távozása. Azóta a kör vezetőségébe bevontunk több jeles személyiséget: Dáné Tibor Kálmán művelődésszervezőt, Kurta József főkönyvtárost a kolozsvári teológiáról és Demény Péter író-töltőt, akik értékes hozzájárulásukkal gazdagítják közösségünk életét.

Bizonytal e rangos folyóirat olvasói ismerték már a Protestáns Szabadegyetem Erdélyi Körének tevékenységét, mégis úgy gondoltuk, hogy szükséges minden polgári kezdeményezést népszerűsíteni, sőt újabb tagokat toborozni, ugyanis csak az egyre szorosabbra font összetartozásunk mentheti meg e földön örökölt értékeinket a pusztulástól. Keresztyn hívő magyarságunk cselekedeteinek sorában szerény az Erdélyi Kör munkássága, de tagsága hűséggel ragaszkodik fenntartásához. Aki részt kíván venni közösségünk konferenciáin, kérjük, keresse fel levélben vagy telefonon az elnökséget a további tájékoztatás érdekében (veres53@yahoo.com).

Istentisztelet a Félix-fürdői találkozó alkalmával

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel IV.

Egy demokrata dikta-túrái

1. rész

Némelyek turistaparadicsomokban nyaralnak, mások ritka bélyegeket gyűjtenek. Én diktatúrákat gyűjtök.

Lukács Csaba
Molnár Ferenc felvétele

Hogyan lett Nagy Feróból börtönláger Bolíviában? Miért tiltják Burmában a levél, a szabadság és a demokrácia szavakat? Mit kezd a szabadidejével egy külföldi Észak-Koreában? De legfőképpen: milyen dilemmák gyötörnek egy száguldó riportert, amikor úgy kell tudósítania hátborzongató bűnesetek szemtanúiról, tekintélyuralmi rendszerek áldozatairól, természeti csapások elszenvedőiről, hogy a történetek szereplőinek emberi méltóságán és személyi biztonságán emiatt csorba ne essék? Ilyen és hasonló fogas kérdésekre kerestük a választ a jelenkori magyar nyelvű újságírás egyik legizgalmasabb egyéniségével, a parajdi születésű Lukács Csaba publicistával, a Magyar Nemzet főmunkatársával a Györkös Mányi Albert Em-lékházban folytatott beszélgetésen.

Laczkó Vass Róbert: Kalandvagy ez, vagy inkább szakmai ártalom, hogy életed jelentős részét a nagyvilág különböző repterein és veszélyzónáiban töltöd?

Lukács Csaba: Nálam ez bekattant, erre nem találok jobb szót. Az ember sok helyen, sokféleképpen költheti el a pénzét. Némelyek turistaparadicsomokban nyaralnak, mások ritka bélyegeket gyűjtenek. Én diktatúrákat gyűjtök. Ez nyilván szoros összefüggésben áll azzal, hogy a Ceausescu-rendszerben nőttem fel – szerencsémre véget is ért, mire tizennyolc éves lettem! –, és mert nem lehetett, hát folyamatosan utazni vágytam. Ha csak „a baráti szocialista” Magyarországra szeretünk volna menni, akkor is megalázó és bonyolult procedúra volt útlevelet szerezni. Mikor édesanyám és én utaztunk, édesapám és a bátyám itthon ragadtak a szülőfalumban, Parajdon, túsznak. Legközelebb, egy-két évre rá pedig ők mehettek, és mi nem. Érthető tehát, hogy egész életemben folyton oda szerettem volna menni, ahol történnek a dolgok. Nos, ez megadatott: ha valami drámai dolog történik bárhol a világban, akkor én elindulok. Megállapodásom van a Ma-

gyar Baptista Szeretetszolgálattal, hogy adott esetben órákon belül a reptéren vagyok, ha menni kell.

LVR: Aki figyelemmel kíséri a munkásságodat, pontosan tudja, hogy nem egy bulvár-kapitalista karrierdumát adsz le, amikor a dolgaidról vagy utazásaidról mesélsz. Száguldó riporteri minőségemben nem egyszerűen csak beszámolsz a világ válságövezeteiben tapasztaltakról, de több olyan ügy és téma is akad, amelyet aprólékos és csöppet sem veszélytelen munkával te magad száraztál szét a sajtónak, vagy vittél be a köztudatba. Elég, ha csak a 2011-ben felgöngyölített, ún. „csepeli gyilkosságok” egyetlen túlélőjének, az ügy koronatanújának történetére gondolunk, amelyben gyakorlatilag te voltál az egyetlen sajtós, akivel a szerencsétlenül járt fiú kommunikálni mert. Honnan ez a bizalmi tőke, amelyet sikerült felhalmoznod?

LCS: Első körben fogalmam sem volt, miért bízott meg bennem ez a fiatal ember, akivel egyébként egymástól hétkilométernyire nőttünk fel, hiszen ő szovátai illetőségű. Valamilyen csoda folytán éppen Budapesten voltam, ahol állítólag élek, és ilyenkor rutinszerűen végignézem az összes fontosabb televíziós csatorna híradóját. Éppen a közszolgálatin futottak a képsorok, miszerint négy holttestet találtak a csepeli erdőben, az élve eltemetett ötödik áldozatnak pedig sikerült kiásnia magát, így ő riadóztatta a rendőrséget. Még beszélt a narrátor, amikor megcsörrent a telefon, és valaki beleszólt, hogy jó estét kíván, és Lukács Csabát keresi, mert ő az az ember, aki kiásta magát a föld alól. Azt hittem, szórakozik velem valaki, rögtön rávágtam, hogy én meg a pápa vagyok, mire elsírta magát a vonal másik végén. Ekkor elnézést kértem, ő pedig elmesélte, hogy azért keresett engem, mert a nevemet a Tóásó Előd történetéből ismeri. Arra kért, hogy rejtsem el valahol, mert nem mer hazamenni. James Bondos fordulat egy majdnem hollywoodi filmbe illő élet-

Bolivia, La Paz – Teroelháritás

formában, amilyen az enyém, pedig nagyon is emberi történetek ezek... A Szeretetszolgáltatnak vannak úgynevezett védett házai, amelyeket például a stricik markából kimene-kített prostituáltak számára tartanak fenn, és amelyekről a külvilág semmit nem tud, mert nem szeretnénk, hogy nagy, fekete autókból fenyegetessék a munkatársainkat azzal, hogy bent van-e mondjuk a Dzszenifer. Értesítettem hát a szolgál-lat vezetőjét, hogy bejelentkezett a csepei tragédia túlélője, és beszállásoltuk egy védett házba, az édesanyjával együtt. Előző lakásukból nekünk kellett összeszednünk a személyes holmikat, telefonon diktálta le, mit honnan keressünk elő, mert benne volt a pakliban: ha felbukkan otthon, a bűnban-da még le nem fülelt tagjai örökre elhallgattatják. Egy évig rejtegettük őket, később is mi béreltünk nekik egy vidéki la-kást, ahonnan bejárhatott dolgozni a munkahelyére. Az volt a gondja egy ilyen eset után, hogy neki másnap be kell men-ni dolgozni!

LVR: Gyanítom, hogy ilyenkor ellentmondásba keveredik a humanitárius éned a sajtós profizmusoddal. Hiszen a körülmekintő óvatosságok ellenére sikerült rávenned, hogy mégis nyilatkozzon a sajtónak.

LCs: Az ő kérése volt, hogy az arcát letakarjuk, és így is volt a rendjén. Ez egy olyan szakasz az életemben, amely a sajtó működési mechanizmusáról igen érdekes tapasztalatokkal és tanulságokkal szolgált. Különböző csatornák és műsorok licitáltak egymásra, hogy kinél mondja el a sztorit először, és persze menniért. Mindenkinek csak annyit mondhattam, hogy közvetitem az igényt, ám azt előre borítékolhatom, hogy nem fogadja el. Meggyőztem viszont arról, hogy leta-kart arccal elkészítjük vele mi az interjút, a felvételt aztán ingyen kapta meg minden televíziós csatorna. Talán nem is volt a magyar sajtó történetében még egy ilyen pillanat, ami-kor ugyanazok a képek pörögtek egy időben minden fonto-sabb adón. A történetet közben felgöngyöltették, lassacskán a sajtó érdeklődése is megkopott. Eleinte gyakran találkoztam vele, megszerveztem számukra a pszichológiai segítség-nyújtást, hiszen a sokkos állapot miatt a fiú például soká-ig nem tudott takaróval aludni: folyamatosan azt álmodta, hogy elföldelik. Mire vége lett az egésznek, szoros barátság alakult ki közöttünk. Ekkor mesélte el, hogy ő ugyanabból a tömbházból származik, ahonnan Tóásó Előd és Magyarosi Árpád, mi több: Rózsa Flores Eduardo őt is hívta volt Bolíviá-ba. Munkahelye miatt nem vállalta az utat. Más-más törté-net az övék, összefüggést hiába keresnénk, de a sorsszerűség összekapcsolja őket: egyiküket lelőtték Bolíviában, a másik

börtönben ül azóta is, őt pedig élve ásták el Csepelen. Mi-csoda fintora ez a sorsnak: elkerül egy potenciális veszélyt, amibe a barátai belebuknak, és kis híján rámege az élete egy következőre...

LVR: Nincs annak különleges felelőssége, hogy ennyire tragikus sorsú emberekkel kötőd össze a magad sorsát, a történetüket pedig te tolmácsolod a közvélemény felé?

LCs: Nem gondolkodom ezen. Egyszerű a képlet: úgy kell igazítani a dolgokat, hogy ne csalódjanak bennem. Ha kor-rekt a viszony köztünk, akkor ilyesmin fölösleges rágódni. Tovább megyek: egy-egy történetnek olyan aspektusai lehet-nek, amelyek kifejezetten oldják a feszültségeket. A csepei tragédiában például az, ahogyan a román sajtó tálalta. Fo-lyamatosan azt hajtogatták, hogy „a román, akit élve ástak el Budapesten”, és mindenféle bukaresti csatornához kellett élőben bejelentkezni. Kértem is mindig, hogy mondják el: én a román nép iránti tiszteletből románul fogok nyilatkozni, ha nem is beszélem a nyelvet kifogástalanul. Ők persze nem tudták, hogy én valójában Erdélyből származom, és nagyra tartották, hogy egy budapesti újságíró mennyire jól tud bor-zasztóan beszélni románul. Amit viszont elmondhattam nekik, az nyilvánvalóan érdekes volt, így fordulhatott elő, hogy Vadim Tudorral kerültem élő adásba. Hallom, amint ecseteli, hogy így meg úgy a nacionalista magyarok, mert lám, elás-ták a román Csepelen, mire közbevettem, hogy a történet egy kicsit félrecsúszott, az a bizonyos román ugyanis már sok éve magyar állampolgár, és amúgy erdélyi magyar. De volt egy román bulvárlap is, ahonnan egy agresszív ripor-ternő hívogatott, hogy mondjon már nekik valamit exklu-zív ez a szerencsétlen fiú. Nyilván semmit nem akart, mire pár mondatot a magam részéről mégiscsak egyeztettem vele, majd lenyilatkoztam. És megjelent a magazin a következő főcímmel: a szovatai fiú azt nyilatkozta általam, hogy a szé-kelyek olyan kemény emberek, hogy mindent túlélnek...

LVR: Nemrégiben jelent meg egy köteted, a Diktátorok könyve. Ha jól tudom, ez az első darabja nagyszabású so-rozatodnak, melynek Micsoda útjaim lesz a gyűjtőcíme. Nyilván sokan ismerik a néhai Cseh Tamás azonos című klasszikusát. Hogy kerül a képbe Cseh Tamás?

LCs: Amikor én 1985 és 1989 között Székelyudvarhelyen az akkori dr. Petru Groza ipari líceum kollégistája voltam, ahol nyilasmisi-szinten folyt a büntető jellegű papucsolás, zoknimosás, mindenféle, volt egy régi lemezjátszónk, ami-vel éjszaka a díszterem színpada alá bújtunk, és „rongyosra” hallgattuk a lemezeinket, köztük a Cseh Tamásét. Ez még a bakelit korszaka volt, a lemezek magyar nyelvű Bibliákkal és az István, a király-kazettákkal együtt, csempészárúként jutottak át Erdélybe, nem volt könnyű beszerezni őket. Ak-kor megfogadtam: ha találkozom egyszer Cseh Tamással, elmondom neki, mit jelentett ő a mi kamaszkorunkban, s hogy amit ők egy másik diktatúrában a saját sorsukról megénekeltek, az a mi életünkről is szólt, hiszen mi is meg-éltük a gyakorlatban. Szerencsés embernek mondhatom ma-gam ebben is: Tamással jó barátságba keveredtünk, emléke-zetes koncertjét a Madarasi Hargitán is közösen hoztuk össze 1996-ban. Ott lakott nálunk, Parajdon. Fura helyzet volt, mert a szüleim nem voltak otthon, és a nagynéném jött reggelit készíteni délben, hiszen tudta, hogy ezek a hajnalig koncer-tező pesti népek csak délben ébrednek. Tamás persze már ott ült az asztal alatt egy fehér törülközővel a fején, és indián dalokat zümmögött, ausztrál barátunk pedig, akinek a fok-hagymás bagettet szállító járművéből alakította ki a Duna Televízió a közvetítőköcsit, fejen állva jógázott a sarokban. Megvolt a nagynéném véleménye a barátaimról, de rezze-néstelen arccal készítette el nekünk a kolbászos rántottát.

Végül én lettem az, akinek először és lopva beszélt Cseh Tamás, ez a nagyon büszke ember, az őt leteperő tüdőrákról. Győzködnöm kellett, hogy sokkal jobb, ha nem pletykák keringenek róla, hanem tőle tudják meg az igazat mindazok, akik szeretik és aggódnak érte. Készült vele egy nagyinterjú a Magyar Nemzetben, ahol, mint egy igazi indián főnök, metaforákban beszélt, miszerint egy nagy harcossal találkozott, akivel egymás hajába kaptak, de bízunk benne, hogy megnyeri a harcot. Magát a diagnózist nekem kellett leírnom. Akkoriban mondogatta nekem, hogy az írásaaim megérdemelnének egy könyvet. Azt feleltem: rendben, de használni szeretném a „micsoda útjaim” szókapcsolatot sorozatcím gyanánt. Nem tudom, hány sörben vagy borban fizettem ki végül a jogdíjat, így elindult a sorozat.

LVR: Az első kötet gerincét képező Bolívia-sztori szintén egy szívügyednek számító kapcsolat révén nyújt betekintést az Evo Morales neve által félmjelzett latin-amerikai köztársaság állami gépezetének, jelesül az igazságszolgáltatásnak a működésébe. Tóásó Előd, illetve Magyarosi Árpád és Rózsa Flores Eduardo tragikus történetéhez rendkívül sok eszelős elmélet tapadt, nem ártana rendet tenni a fejekben. Az viszont tény, hogy Tóásó Előd megnősült a börtönben. Tudtál arról, hogy mire készül?

LCs: Persze, fel is ajánlottam neki, hogy tanúskodok az esküvőn, a hónapokig tartó engedélyeztetés miatt azonban ez meghiúsult. Nagyon szép és megrázó ez az eset. Szerencsétlenül járt emberek egymásra találásáról van szó, hiszen Előd rendkívül kedves és fiatal bolíviai feleségének az édesapja szintén politikai fogoly volt ugyanabban a körletben. Fura rendszer uralkodik az ottani börtönökben, európai ember ezt nem is nagyon érti, külföldivel szemben pedig kifejezetten kegyetlenségnek számít: aki börtönbe kerül, az elveszíti a jogát a társadalommal szemben, hogy eltartsák őt. Azaz: enni sem adnak. Cserébe naponta lehet látogatni a rabokat, a hozzátartozók bármikor bevihetnek élelmet, csak hát külföldi fogoly, mondjuk egy Szovátán született magyar esetében ez a felvetés abszurd és csöppet sem humánus.

Bolívia, La Paz – Gyalogosan

LVR: Adódik a kérdés: hogy került egyáltalán Előd Bolíviába?

LCs: Alig ismerték egymást Rózsa Flores Eduardóval – talán egyszer söröztek valahol –, amikor Eduardo pár gyönyörű képet küldött Elődnek Santa Cruz de la Sierra trópusi látványosságairól azzal az ajánlattal, hogy a vékonyka tanári fizetése helyett a bolíviai nagyvárosban megalapozhatja a

szerencsését számítógépes programozással. Gyakorlatilag elhúzott egy mézesmadzagot a jóhiszemű középiskolai tanár-ember előtt, aki nem túl rózsás itthoni anyagi körülményei miatt elment Bolíviába egy homályos munka ígéretével. Magyarországon éppen tél volt, ott örök nyár van, miért ne tette volna? Hiszen a jól fizető munkalehetőségen túl ez egy jó kalandnak is ígérkezett! Előd nagyszerű informatikus, aki annyira profi munkát végzett a számítógépes kódolás területén, hogy a vádhatóságnak azóta sem sikerült információkat kinyernie a lefoglalt laptopokból. A szép ígéretből végül az lett, hogy immár évek óta börtönben ül egy elnök elleni terrorista merénylet kísérletének a vádjával. Az ottani „politikai váltógazdaság” egyik furcsa jellemzője, hogy amikor egy kormány megbukik, testületileg bevonul a börtönbe, és kormányra kerülnek azok, akik addig bent voltak. Így fordulhatott elő, hogy Elődöt most ugyanabban a börtönben tartják fogva, mint Bolívia egykori belügyminiszterét, akit naponta látogat a lánya, Előd jelenlegi felesége.

Gyakorlatilag elhúzott egy mézesmadzagot a jóhiszemű középiskolai tanárember előtt, aki nem túl rózsás itthoni anyagi körülményei miatt elment Bolíviába egy homályos munka ígéretével.

LVR: Bolíviai tartózkodásod idején gyakorlatilag beutaztad az országot és megfordultál a tragédia fontosabb helyszínein, így Santa Cruzban is, ahol ugyanabban a szállodában éjszakáztál, amelyben a könyvedben tételesen idézt magyar orvosszakértői vélemény szerint Rózsa Flores Eduardo társaságát egyszerűen lemészárolták a katonák. Hogyan sikerült Elődnek megúszni a rajtaütést?

LCs: Öten tartoztak egy társaságba: Rózsa Flores Eduardo, aki amúgy Santa Cruzban született és bolíviai-magyar-horvát állampolgár volt, a marosvásárhelyi illetőségű Magyarosi Árpád, az ír Michael Martin Dwyer, a horvát-bolíviai kettős állampolgárságú Mario Tadic és Tóásó Előd. A rajtaütésben részt vevő, talán venezuelai, talán bolíviai különleges alakulat katonái pontos tervrajzzal a kezükben hajtották végre az akciót. Videofelvétel egyetlen mozzanatot sem dokumentál, a szálloda belső kamerahálózatát ugyanis profi módon előzetesen kikapcsolták. A szobák előtt felsorakozó kommandósok, valószínűleg parancsnoki vezényszóra, leadtak egy-egy sorozatot ajtón keresztül az ágyak magasságába, hiszen éjjeli fél három körül valószínűsíthető, hogy már alszanak a szálloda lakói, majd berúgták a szitává lőtt ajtókat. Előd egy folyosó végén lévő szobában lakott, ez volt a szerencséje. Támadója valószínűleg nem állt még az ajtaja előtt, mert az eldördülő sorozatlövések hallatán volt ideje kigurani az ágyból, a neki szánt 13 golyó pedig rögtön ezután a fekhelybe csapódott. Ekkor berúgták az ajtót, ő pedig ott állt a szoba közepén egy szál alsógatyában, majd feltartott kezekkel a földre térdelt. Utólag a hatóságok is rájöttek, hogy hasznukra válik, ha van élő tanú, hiszen őt folyamatosan hurcolni lehet a nyilvánosság előtt, mint egy véres rongyot. A híradók azóta is forgatják a témát, így akárhányszor fordulok meg Bolíviában, folyamatosan azt hallom a televízióban vagy a taxiban egyaránt, hogy „grupo terrorista húngaro”. Nem beszélek spanyolul, de ennyiből is pontosan értem a

dolgok logikáját: ha mindenkit azonnal kivégeztek volna, most nem lenne mit napirenden tartani.

LVR: Tekintélyuralmi rendszerben azért mégiscsak szokatlan az évek óta húzódó, meglepő fordulatokkal tarkított jogi csűrűcsavar, amit igazságszolgáltatás címén folytatnak Tóásó Előd és Mario Tadic ellen. Ezek szerint mégsem olyan egyszerű rájuk sütni a terrorizmus bélyegét.

LCs: Aki élt már diktatúrában, mondjuk a Ceaușescu-korszakban, az pontosan tudja, hogy bárki bármikor gyakorlatilag bármivel megvádolható, és ez éppen elég. Ha valaki mondjuk 1956 után elszavalta, netán csak legépelte Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról c. versét, az nyert magának legalább öt éves kitüntető figyelmet a Duna-deltában kényszermunka címén. Bizonyára sokan ismerik Bacsó Péter A tanú c. politikai szatírját, amelynek egyik klasszikus jelenetében Bástyá elvtárs azon háborog, hogy őt már senki nem akarja meggyilkolni. Itt is ugyanaz a helyzet: Evo Morales elnököt bizonyos szempontból legitimálják a külföldi balekok, mert így azt lehet mondani: lám, én annyira kemény és kényelmetlen fickó vagyok, hogy idegen kommandósokat küldenek rám, hogy végezzenek velem. Grotoszt érvek ezek, mert aki látta a Magyarosi Árpádról készült videókat, amint ez a cingár fiú „peace and love”-dalokat énekel, az egyszerűen képtelenségnek tartja az egészet. Egyikőjük sem volt sorakona, mert Előd például szívbeteg.

LVR: Legalább a spanyol nyelvet beszélték?

LCs: Szó sincs róla. Rózsa Flores Eduardo nemzetközi kalandor volt, fogalmam sincs, milyen érdekeltiségei lehetnek Santa Cruzban, de ami a többieket illeti: nálunk is előfordul, hogy anyaországi fiatalok fölkapaszkodnak a Hargitára, hogy elegendő bátorságot igitanak össze maguknak, és a menedékházban arról kezdenek beszélni, hogy lerohanják Romániát. Erre nem az a megfelelő válasz a hatóságok részéről, hogy legéppisztolyozzák őket, hanem kiosztanak nekik három pofont és megmutatják nekik, merre van Biharkeresztes. Lehet, hogy Eduardo nagyfiúnak látszott, ám ha szervezett is valamit, azt amatőrökkel szervezte, a bolíviai hatalom pedig súlyosan túlreagálta az ügyet. Az nem megoldás, hogy valakit lelövünk, mint egy kutyát.

...nálunk is előfordul, hogy anyaországi fiatalok fölkapaszkodnak a Hargitára (...) és a menedékházban arról kezdenek beszélni, hogy lerohanják Romániát. Erre nem az a megfelelő válasz (...) hogy legéppisztolyozzák őket, hanem kiosztanak nekik három pofont és megmutatják nekik, merre van Biharkeresztes.

LVR: Ha sajátosan latin-amerikai típusú is, de Bolívia mégiscsak demokráciának mondja magát. Evo Morales az első indián származású elnöke az országnak, akit szabályos választásokon juttattak a hatalomba.

LCs: Tény, hogy számos intézkedést hozott, amely az ottani szegény lakosság javára vált, de közben az ellenzékét börtönbe záratta, minden kezdeményezést ellehetetlenít, korlát nélkül államosít. Jogállamban ilyesmi nem fordulhat elő, létezik a magántulajdon szentsége. Lehet azt mondani, hogy mindent visszaveszünk a multiktól, annak viszont követ-

kezményei lesznek. Minden állami vállalat élére kizárólag megbízhatósági alapon nevez ki vezetőket, a kritériumokról pedig sokat elmond, hogy egy öt osztályt végzett indián lehet a nemzeti olajtársaság vezetője. Vannak bizonyos dolgok, befektetések, karbantartások, amelyek, tetszik vagy sem, szakmai tudást igényelnek. Nem véletlen, hogy Evo Morales hatalomra kerülése óta Bolívia olajipara deficitese ágazat lett, az amúgy is szegény ország pedig még jobban elszegényedik. Számomra az is fokmérője egy diktatúrának, hogy azok az ellenzékiek, akik ezt szóvá merik tenni, vagy Amerikában és Brazíliában kaptak már menedékjogot, vagy ha nem tudtak időben elmenekülni, akkor Előd mellett ülnek a börtönben. Az ő perében például a két érintetten kívül több mint 30 olyan vádlott van, akik vagy mind ellenzéki politikusok, vagy olyan gazdasági szereplők, akik nem Evo Morales pártjának az emberei.

Bolívia, La Paz – a San Pedro börtön

LVR: Viszont ebben az országban például a tartományok autonómiáját az alkotmányban rögzítették...

LCs: Rózsa Floresék épp akkoriban érkeztek Bolíviába, amikor kompromisszumos megoldásként a La Paz-i parlament autonómiát szavazott a lázongó Santa Cruznak. Hamarosan géppuskákkal jelezték, hogy ezt nem kell annyira komolyan venni.

LVR: Milyen aktuálpolitikai vonzatai vannak Bolíviában a Tóásó-ügynek?

LCs: Legutóbb az elnök és pártja kétharmados többséggel nyerte meg a választásokat, és a kampány egyik fontos eleme volt a Tóásó-ügy politikai kiaknázása: hatalmas plakátokon mutogatták „a híres magyar terroristát”. Az ország azonban nagyon súlyos gazdasági válságon megy keresztül, sőt: az egyik rezervátumban például az indián lakosság is tüntetett ellene, mert az oda tervezett autópálya ötletét csöppet sem vették jó néven. Előd pontosan tudja: egyetlen igazi esélye, hogy kikerüljön a börtönből, ha Morales rendszere megbukik.

LVR: Szitokszónak számít Bolíviában a „húngaro”?

LCs: Soha nem gondoltam volna, hogy örülni fogok egyszer, amiért piros útlevelem van. Mikor először mentem Bolíviába, jó volt egy napig románnak lenni, legalább ennyi előnyöm volt a titkosszolgálatokkal szemben. Lassan húsz éve, hogy Magyarországon élek, de soha nem kértem állampolgárságot, így útlevelet sem kaptam egészen mostanáig. Édesapámtól sem kértezték anno, hogy elvehetik-e tőle a magyar állampolgárságát, ezért úgy gondoltam: ameddig

nem kaphatja vissza alanyi jogon, addig én sem fogom kérni. Kellemetlen helyzetek is adódtak. Indonéziában például nagyon furcsán méricskéltek, amikor egy humanitárius akció kapcsán a Hungary-feliratos csapatból román útlevéllel mászott elő egy csávó, vagyis én. Nyilván, amikor Bolíviában Elődhöz kérezttem be a börtönbe, azonnal kiderült minden. Mostanában magyar útlevéllel járok Bolíviába, megspórolom azt a 30 dollárt, amennyibe kerül a vízum egy románnak.

Mikor először mentem Bolíviába, jó volt egy napig románnak lenni, legalább ennyi előnyöm volt a titkosszolgálatokkal szemben. Lassan húsz éve, hogy Magyarországon élek, de soha nem kértem állampolgárságot, így útlevelet sem kaptam egészen mostanáig. Édesapámtól sem kérdezték anno, hogy elvehetik-e tőle a magyar állampolgárságát...

LVR: Lefogadom, ennél meredekebb ötleteid is vannak, ha mindenképpen be kell jutnod valahová...

LCs: Hát... akartam zöld-foki állampolgárságot is magamnak, mert jó poénnak tartottam. Úgy hallottam, száz dollárért meg lehet vásárolni, ami persze kamu volt. Lényegében ezért mentem a szigetállamba, no meg a mezítlábás díva, Cesaria Evora miatt. Bolíviában először egy román segélyszervezeti munkás voltam, aki rokona Tóásónak. Itt azonban a leghatékonyabb rokoni szál a készpénz. Legutóbb, amikor nem akartak beengedni, véletlenül egy 50 dolláros felejtettem az útlevelemben, mire kiderült, hogy persze vannak lehetőségek, az útleveletem pedig úgy kaptam vissza, hogy közben az 50 dolláros kiesett valahol. Újságíróként soha nem engedtek volna be, de közben én a Magyar Baptista Szeretetszolgálat önkéntese is vagyok, és hermanója Elődnek, ami lényegében féltéstvért jelent. Az útlevélből hamar kiderült, hogy a két anya neve nem passzol, de az apáknál sohasem tudni, eldöntöttem hát, hogy az apáknak sokfelé járt, szeretett élni, ezt pedig nehéz lesz ellenőrizni. Hiába szól az ember engedélye egyetlen alkalomra: 12 000 kilométert utazom a látogatás miatt, így szeretnék több alkalommal is bemenni. Legjobb módszer, ha az ember hülyének tette magát, mindegy, mit gondolnak rólam, elbírom, úgyis eljövök onnan. Gondolkoztam, mit lehet hazudni, amit nem könnyű ellenőrizni. Nem mondhattam, hogy születésnapja van, kitaláltam tehát, hogy la fiesta nacional, azaz nemzeti ünnep, azzal megvásároltam a létező legnagyobb tortát, és megérkeztem a börtön elé. Mondták: nem lehet látogatni. Comprendo – válaszoltam, és leültem a bejárat elé, majd ötpercenként elismételtem: húngaro, la fiesta nacional, Tóásó Előd. Aki tanult valaha román nyelvet, sokat megért a spanyolból is, így értettem, amint az örök egymás közt megbeszélték, hogy ez az idióta soha nem fog innen elmenni. (Még hatásosabb a dolog, ha van az embernél Marlboro vagy csokoládé. Hasonló esetekben mindig szívogatnak a cigarettából, esetleg ott felejttem a kólát.) Mikor már végképp unalmassá vált a dolog, eldöntötték, hogy beeresztenek. Egy óriás csavarhú-

zóval összeszurkálták a tortát, majd biztonsági okokra hivatkozva vágtak is egy nagyobb szeletet belőle. Jól felfogott érdekeik miatt hamar megszokták az arcomat: első utam során nyolcszor sikerült bejutnom a börtönbe.

LVR: Milyen érzés, amikor becsukódik mögötted egy latin-amerikai ország szigorított börtönének ajtaja?

LCs: Gyakran fölteszem magamnak a kérdést hasonló kalandjaim kapcsán, hogy mi a francot keresek én ott, ahol éppen vagyok? Mennyivel jobb lenne a májusi barka nyílásáról cikkezni Budapesten, egy fűtött irodában! Természetesen félttem, de miután rám csukódott az ajtó, tulajdonképpen megnyugodtam, annál is inkább, mert kilátásba helyezték a testüreg-vizsgálatot, és az ki tudja, mit jelenthet náluk. Azonnal kiesett a zsebemből egy ötvenes, hogy ettől eltekintsünk. Az igazi sokk akkor ért, amikor az Előd cellájának szomszédságában lakó úriember – egy nyolcszoros gyilkos – a szemem előtt verte péppé rabtársának arcát egy biciklilánccal. Hogy kerülhet be ilyesmi egy szigorított börtönbe, nem tudhatom, a büntetés oka viszont az volt, hogy az illető nem tanúsított kellő tiszteletet az úriember iránt. Amikor később hozzánk is benézett ilyen-olyan vendégszerető ajánlatokkal, hát igyekeztem nagyon nagy tiszteletet tanúsítani iránta. Nem kértem a kokainból, mert a magaslati betegségemet – ez 4000 méteren gyakran előfordul az idegeneknél – meglehetősen jól kezelte Előd kokalevél-teával, és hát nem szerettem volna kifele menet az örök bajszát húzigálni jókedvemben. Aki nem ismeri az ottani viszonyokat, annak ez meredek történet, de tudni kell, hogy

Bolívia, La Paz – Tóásó Előd börtöncellája
Lukács Csaba felvételei

ez a világ egyetlen olyan börtöne, ahová nem be kell csempészni a kábítószeret, hanem onnan ki. Tény, hogy ez a köztörvényes úriember úgy a negyedik látogatásom alkalmával hozott egy általa faragott, rendkívül ronda éjjeli lámpát, hogy azt vásároljam meg 50 pesoért. Nem voltam abban a helyzetben, hogy lefitymáljam a portékáját, végül is nagy megtiszteltetés, ér ez simán hatvanat is, de rendes volt, és csak ötvenet kért, ráadásul nem is neki, hanem a lányának kellett átadnom a pénzt, aki látogatóba jött és aznap volt a születésnapja. Piszkos ügyletet sejtettem a dolog mögött, de hamar kiderült, hogy nekem vannak előítéleteim. A lámpát azóta a baptista szeretetszolgálat irodájában őrizgetjük egy sarokban.

(Folytatjuk)

Dávid Gyula

Megnyílt az Idea Könyvtér

Erdélyi magyar könyvek egy térben

Ú

**Kitágítani a szellem
kolozsvári körét, kihozni
a könyvet a belvárosból.
És áthozni egy olyan helyre,
ahol néhány hónapja egy
új szellemi központ ígérete:
a Sapientia – Erdélyi
Magyar Tudományegyetem
épülete áll.**

**Új magyar könyvesbolt nyílik Kolozsváron!
Új magyar könyvesbolt nyílik Kolozsváron?**

Felkiáltójellel és kérdőjellel a végén egyformán elhangzik ez a mondat ma azok részéről, akik valamelyes közelségből követik a romániai magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem helyzetét, gondjait. És nem véletlenül.

A Gutenberg-galaxis körül újra meg újra előtérbe kerülő, s oly sokféle megközelítésben taglalt kérdések Kolozsvárt sem kerülnek el. Nekünk is szembesülnünk kell azzal, hogy a könyv mennyire hátra szorult abban az információözönben, amely nem csak körülvesz bennünket, de agresszivitással ostromol. Nem a könyvek között nehéz válogatnia annak, aki megpróbálkozik ezzel, hanem a reklámok áradatában, amelyek mindegyike arról szól, hogy „engem szeresetek, én vagyok az igazi, én nyújtom neked a mezőnyben a legtokéletesebbet”. És ebben a fülsiketítő önreklámozásban a leendő vásárló – inkább azt mondhatnánk: „célszemély” – épp azt veszíti el, ami a legfontosabb volna: az értékítéletét, a minőségek közötti megkülönböztetés, a rangsorolás képességét.

Ennek a ma megnyíló könyvesboltnak – és létrehozóinak – a nagy kihívás éppen ezért nem csak az olvasói érdektelenséggel való szembeszállás, hanem ebben a reklámáradatban való helytállás lesz.

Az, hogy hitelesen – és a leendő könyvvásárló számára elhíhetően – képviselje a valódi értéket, amit a mai romániai magyar könyvkiadás nyújt. Mert a cél, amiért született épp ez.

**Új magyar könyvesbolt nyílik a Tordai út elején!
Új magyar könyvesbolt nyílik a Tordai út elején?**

Ez a mondat is elhangzik a mai nappal kapcsolatban felkiáltójellel vagy kérdőjellel a végén. Pedig épp ebben van az elgondolás újdonsága. Kitágítani a szellem kolozsvári körét, kihozni a könyvet a belvárosból. És áthozni egy olyan helyre, ahol néhány hónapja egy új szellemi központ ígérete: a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem épülete áll. Ahol naponta több száz diák megfordul – épp az a nemzedék, amely leginkább ki van téve a mai információ- és reklámözön ostromának, amelyet leginkább vonz az, ami az internet világában új: a készen kínált, könnyen elérhető információ.

Ezzel a vonzással sem lesz könnyű versenyre kelni.

Csakhogy ez a ma felavatandó létesítmény nem csupán könyvesbolt akar lenni, hanem több ennél: találkahely a könyvekbe – méghozzá egész Erdély magyar könyvtermésének javát nyújtó könyvekbe – foglalt szellemmel, eszmékkel és értékekkel. Mert azok elgondolásában, akik létrehozták, nem zárkózik be egy könyvespolccokkal zsúfolt bolt falai közé, hanem átlép az új épület konferenciatermébe, termékeny ismeretszerzésre, vitára hívja azokat, akik hozzá betérnek. Célközönsége pedig épp a fiatalság, amely a jövőnket tartja a kezében, amelyetől függ, hogy tíz-húsz év múlva milyen is lesz ez a mi erdélyi magyar életünk.

Azok, akik ezt a ma megnyitásra kerülő létesítményt kigondolták, tető alá hozták, s mindazok, akik társaivá szegődtek megvalósításának, bíznak abban, hogy sikerül felülkerekedni mindazokon a provokációkon, amelyek a körülményekkel járnak.

Bíznak, és ez már egymagában is záloga a sikernek.

Böngészni jó!

(Elhangzott február 19-én az IDEA Könyvtér megnyitóján)

Pócsai Sándor

A román nyelvű magyarságtörténet megírásának margójára

A magyarság történelmének széles körben való ismertetése a történelemtől íróknak mindig felemelő, de nehéz feladata. Egyrészt meg kell keresni a megfelelő nyelvezetet, valamint a kötet adta szűk keretek között válogatni kell azon történelmi események között, amelyek megfelelő súllyal bírnak és méltán kiválthatják a célközönség érdeklődését.

A magyarság történelmének széles körben való ismertetése a történelemtől íróknak mindig felemelő, de nehéz feladata. Egyrészt meg kell keresni a megfelelő nyelvezetet, valamint a kötet adta szűk keretek között válogatni kell azon történelmi események között, amelyek megfelelő súllyal bírnak és méltán kiválthatják a célközönség érdeklődését. Amikor a szomszédos népek számára készülnek ilyen jellegű próbálkozások, és esetleg azzal a bizonyos néppel a közös múlt nem éppen volt mindig felhőtlen, akkor további nehézségbe ütköznek a szerzők. Ily módon a kötet nem a szerzők többségének anyanyelvén íródik, és a nyelvi nehézségek miatt ebből újabb probléma adódhat. Az eltérő temperamentum, stílus, esetenként szemléletbeli különbségek további bökkenőt jelentenek. Így a mű ötletgazdájára és szerkesztőjére, jelen esetben Szabó Csaba tévés újságíróra, a Fehér Holló Média-klub alapítójára, valamint a tudományos irányítóira, Páll Szabó Ferencre, a szerteágazó korok és szempontok egy hangnembe való fűzésében és egységsítésében komoly feladat hárult.

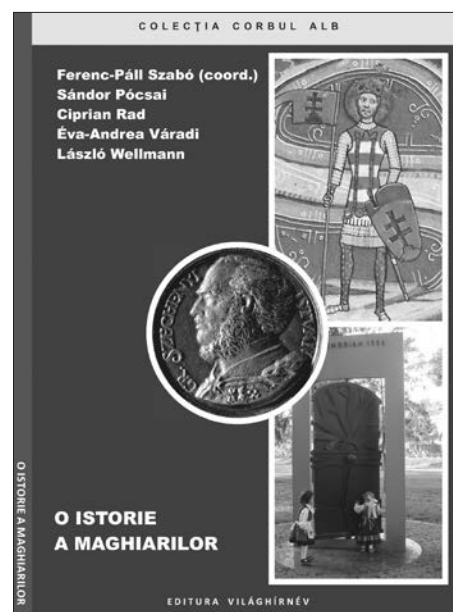
A kolozsvári Világhírnév kiadónál folyó év február 30-án megjelent O istorie a maghiarilor című kötet egy kolozsvári magyar-román fiatal történész-pedagógus csoport műve. A korábbi román nyelvű, magyarságtörténetről szóló kiadványok között megemlítendő Gergely András Istoria Ungariei című, 1994-ben megjelent kötete, valamint Paul Lendvainak a 2001-ben megjelent Ungurii. Timp de un mileniu învingători în înfrângerii című könyve. Csakhogy mind a két esetben az eredeti művek román nyelvre való átültetése történt, és egyik sem íródott kimondottan a román olvasóközönség számára.

Az O istorie a maghiarilor ezt az űrt hivatott betölteni, mivel a szerzők szilárd meggyőződése, hogy a románságnak egy bizonyos részéről valós érdeklő-

dés mutatkozik a téma iránt. A magyar történelemszemlélet alapján született műben az olyan eseményekről ahol a román és magyar álláspont eltér, a román változat is ismertette lett. A kötet mindvégig a tudományosság talaján maradván, de alapvetően közérthető, olvasmányos formában foglalta össze a magyarság évszázadait a kezdetektől napjainkig.

A könyv hat külön fejezetből áll. Az első Páll Szabó Ferenc középiskolai történelemtanár által íródott, és a magyarság történetét taglalja a kezdetektől a honfoglalás idejéig. A hosszú vándorút bemutatása mellett a szerző kiemeli azt a kisebb csodát, ahogy a magyarság a vándornépek forrágában és a tőle nagyban különböző népek Európájában, mintegy beékelődve, megmaradt a századok során, gazdagítva a kontinens sokszínű kultúráját.

A második részt Váradai Éva, a kolozsvári Báthory István Gimnázium történelemtanára írta, aki a középkori Magyarország rövid bemutatására vál-

lalkozott, ami nem egyszerű feladat. A fejezet a közismertebb uralkodók mellett, mint például Szent István, Szent László vagy IV. Béla, olyanokkal is foglalkozik, akik a szélesebb közönség számára kevésbé ismertek (Könyves Kálmán, II. András), de jelentős személyiségek voltak. A szerző kihangsúlyozza a középkori Magyarországnak a térségben elfoglalt nagyhatalmi szerepét és azt a tényt, hogy pár száz év alatt politikailag, gazdaságilag és kulturálisan a magyarságnak sikerült beilleszkednie, így szerves részévé vált a korabeli Európának.

A könyv fogadtatása bizakodásra ad okot, érdekes módon a legpozitívabb visszajelzések Kisinyovból érkeztek, ahol Aurelian Lavric történész professzor nemcsak teljes empátiával nyilatkozott a kötetről, hanem a nagy érdeklődésre való tekintettel meghívta a szerzőgárdát az Állami Egyetem Történelem Karára, ahol a kötet március végén kerül bemutatásra.

A könyv egyediségét többek között a már említett vegyes nemzetiségű szerzőgárda adja. Így a valós erdélyi multikulturalizmus szellemében a harmadik fejezet szerzője a korszak egyik fiatal román szakértője Ciprian Rad, a kolozsvári Görög Katolikus Líceum történelemtanára. Fejezete a Mohács után három részre szakadt Magyarországot mutatja be, különösképpen az Erdélyi Fejedelemséget. Kiemeli, hogy fejedelmek közül Báthory István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György európai mércével is nagy kaliberű államférfiaknak számítottak, ezáltal méltán vívták ki a kortársak és az utókor megbecsülését. A Mihály vajda által 1600-ban létrehozott, rövid ideig tartó politikai egységről szóló részben, a Babeş-Bolyai

Tudományegyetem rektorát, Ion Aurel Popot idézi a szerző, miszerint a havaseltvi uralkodó figyelembe vehette az erdélyi románság jelentős számát és bízott támogatásukban is, de nem lehetett célja „egy Románia” létrehozása. Annál is inkább, mivel a nemzeti eszme egy későbbi kor fogalomtárába tartozik, és a vajda mint minden középkori uralkodó, elsősorban a hatalma kiterjesztése céljából, saját magának és utódainak próbálta megszerezni a három területet.

A negyedik fejezet jelen sorok írójának, a kolozsvári Apáczai Csere János Gimnázium történelemtanárának tollából származik, és az úgynevezett Habsburg-korszakról, Magyarország új-kori történelméről szól. Ezen periódus nagy jelentőséggel bír, hiszen a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc, valamint az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc által fémjelzett időszakban kristályosodott ki a magyar nemzeti eszme. A szellemi élet terén tapasztalható nagyfokú fejlődés ma is meghatározza kultúránkat, világszemléletünket és közgondolkodásunkat. A fejezet kiemeli a Habsburg-korszak, azon belül kiváltképpen a dualizmus civilizáló, modernizáló, infrastruktúra-teremtő jellegét. Olyan, jellegzetesen közép-európai kultúrkör megteremtőjének fogható fel az említett időszak, amelynek örökesei és átörökítői tudatosan vagy tudattalanul, nemzetiségítő függetlenül – mi is vagyunk.

A könyv utolsó előtti része Welman László tudományos kutató munkája, és a magyarság történetének 1914-től napjainkig terjedő éveit tárja az olvasó elé. A fejezet többek között érdekes adato-

kat közöl Kádár Jánosnak a határontúli magyar kisebbségről szóló politikájával kapcsolatban, amely némileg árnyalja a magyar kommunista államvezetőről kialakult általános képet. A szerző bemutat olyan történelmi momentumokat is, amikor Kádár megpróbált kiállni a romániai magyar kisebbség ügye mellett, vagy legalábbis szóvá tette azt különböző tárgyalásokon, azonban eredménytelenül.

Az utolsó fejezet Szabó Csaba írása, és a kötet lezárásaként a jelenbe vezeti az olvasót, mivel pontos számadatokat közöl a határontúli magyarságról valamint a finnugor konferenciákról.

A könyv fogadtatása bizakodásra ad okot, érdekes módon a legpozitívabb visszajelzések Kisinyovból érkeztek, ahol Aurelian Lavric történész professzor nemcsak teljes empátiával nyilatkozott a kötetéről, hanem a nagy érdeklődésre való tekintettel meghívta a szerzőgárdát az Állami Egyetem Történelem Karára, ahol a kötetet március végén mutatják be.

A kötet utat találhat a magyar anyanyelvű olvasóközönséghez is, mivel múltunk ismertetése a többségi románsággal feladataink között kell hogy szerepeljen. Nem azok számára íródott, akiknek már berögzült álláspontjuk van a magyarok történelméről, hanem olyanokhoz szól, akik érdeklődést mutatnak a mellettük élő nép iránt, főleg akkor, ha a tagjaihoz barátság vagy netalán rokoni szálak fűzik. A szerzők célja nem a kapudöngetés, hanem azok megnyitása volt, történelmünk tárgyilagossá, tájékoztató jellegű bemutatása által.

A könyv szerzőcsapata. Horváth László felvétele

Pozsony Ferenc

Tízéves a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum

A Kriza János Néprajzi Társaság vezetősége 2000-ben úgy határozott, hogy a Moldvához közel fekvő háromszéki Zabolán kezdeményezi egy csángó múzeum alapítását.

Csángó alapkiállítás

A Kárpát-medencében élő magyar közösségek az utóbbi hét-nyolc évszázadban folyamatosan telepedtek át Moldvába, ahol egészen napjainkig megőrizték a magyar, a romániai és az európai kultúra számos, archaikus elemekben gazdag rétegét. Különösen az utóbbi évtizedekben a moldvai csángómagyar falvakban felgyorsult a nyelv- és a kultúraváltás, beérték a hazai világi és az egyházi hatalom elmúlt száz év alatt tudatosan megszervezett asszimilációs törekvései. Az 1989-es romániai politikai változások után a moldvaiak előtt is hirtelen megnyíltak a korábban átjárhatatlan államhatárok, éppen ezért a nyugat-európai országok felé tartó tömeges munkamigráció felgyorsította a globalizációt ebben a térségben is. Míg a polgárosodással járó kultúraváltás a Kárpát-medencében élő magyar közösségekben viszonylag hosszabb időn át bontakozott ki, addig a modernizációs és a globalizációs folyamatok Moldvában gyors akkulturációt eredményeztek az utóbbi egy-két évtized alatt. Időközben a régi tárgyak felvásárlásával foglalkozó nemzetközi kereskedőhálózatok is elérték a régiót, helyi megbízottjaik pedig gyorsan kifosztották a csángó falvakat. Mivel a régióban működő intézmények nem érdekeltek a moldvai magyarság tárgyi kultúrájának elfogulatlan dokumentálásában és múzeumi reprezentálásában, sürgetővé vált más megoldások keresése.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke háttérintézményével, a Kriza János Néprajzi Társasággal együtt 1991 és 2000 között rendszeres terepkutatást szervezett a moldvai magyar közösségekben. Ennek eredményeképpen számos olyan szakszerű dolgozat, konferencia-előadás, dokumentumfilm, tanulmánykötet, monográfia született, mely felhívta a figyelmet a csángó falvakban zajló akkulturációs és asszimilációs folyamatokra. Éppen ezért egyetlen csángó faluban sem tartottuk megvalósíthatónak egy bázisgyűjtemény létrehozását, annak folyamatos és hosszú távú fenntartását.

A Kriza János Néprajzi Társaság vezetősége 2000-ben úgy határozott, hogy

a Moldvához közel fekvő háromszéki Zabolán kezdeményezi egy csángó múzeum alapítását. Választásunk azért is esett erre a településre, mivel az 1974-től itt működő tájház keretében jelentős, csángó falvakból származó tárgyi gyűjtemény jött létre fokozatosan. Kezdeményezésünket messzemenően támogatta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, így 2003. szeptember 14-én megnyitottuk A moldvai csángómagyarok hagyományos népművészete című első alapkiállításunkat. Mivel az ünnepi eseményre közvetlenül a helybéli búcsú után került sor, főtisztelendő Tamás József római katolikus segédpüspök szentelte fel a múzeumot.

A BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke tanárai és hallgatói 2003 nyarán olyan új tárlatot rendeztek be itt, mely gazdag fénykép- és térképanyag segítségével mutatta be a moldvai magyar falvak településszerkezetét, hagyományos építészetét és családi enteriőrjeit. A látogatók ugyanitt megtekinthették egy gorzafalvi fazekas család műhelyét, lakószobáját, kerámia-termékeit, egy pusztainai öregasszony hálóját (killért), valamint egy olyan lézpedi ház tisztaszobáját, melynek tárgyi környezetében lakott Kallós Zoltán az 1950-es években. Az emeleti galérián pedig megismerkedhettek a moldvai csángómagyar emberek életútjával, a születéstől a halálig terjedő szakrális életével, népi vallásosságával, magyar nyelvű imádságos és énekeskönyveivel, füzeteivel, ünnepi viseletével valamint hagyományos textilkultúrájával.

A múzeum alapgyűjteményét elsősorban e sorok írója korábbi kollekciói alkották, azokat pedig Atzél Endre, Csoma Gergely, Domokos Mária, Duma András, Gazda József, Harangozó Imre, Hegyeli Attila, Nyisztor Tinka, Perka Mihály, Petrás Mária, Robu Alexandru, Stuber György, Tötszegi András, Tötszegi Tekla, Turlui Bogdan, Vargyas Gábor, Veres Balázs és sokan mások önzetlenül tovább gyarapították.

Az elmúlt tíz évben különböző alapítványok és a zabolai helyi tanács támogatásával újabb és újabb tárgygyűjteméseket sikerült megvásárolni, így napjainkban

a múzeum több mint 3000, szakszerűen beletárolt, lefényképezett és leírt tárggyal, 15 000 fotónegatívval, 2 000 régi fényképpel és 3000 szakkönyvvel rendelkezik. Az érdeklődők és a szakemberek tájékozódását szolgálja az utóbbi tíz évben folyamatosan gazdagított, kéziratokból, nyomtatványokból és filmekből összeállított Csángó Adattár is. Intézményünk 2012-ben öt évre átvette, beletárolta, lefényképezte a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Középiskola elhanyagolt néprajzi gyűjteményét, azóta pedig megkezdtük az 500 tárgyból álló kollekciónak legkársebb tárgyalományának szakszerű restaurálását is. Az új létesítmény hosszú távú működtetését, ingatlanjainak, tárgyalományának kezelését a 2004-ben bejegyzett Pro Museum Egyesület (Zabola) biztosítja, mely már abban az évben megállapodást kötött a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeummal. Kovászna Megye Tanácsa, a Székely Nemzeti Múzeum fenntartója, 2005-ben elfogadta azt az írott megállapodást, melynek alapján a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum 2005-től, külső részlegként betagolódtott a nagy múltú székelyföldi intézmény szerkezetébe. Megjegyezzük, hogy annak keretében a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum végül is 2012-ben elnyerte hivatalos akkreditációját. A zabolai helyi tanács azóta is folyamatosan támogatja a múzeum működési költségeit, míg a Székely Nemzeti Múzeum pedig, lehetőségei szerint, folyósítja a muzeológus és a restaurátor személyi költségeit. Kiemeljük azt is, hogy különböző magyarországi alapítványok és szakintézmények messzemenően támogatták a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum szakmai működését, állagának gyarapítását, infrastruktúrájának folyamatos fejlesztését, különböző programjainak megvalósítását, kiadványainak megjelentetését.

A múzeum mindennapos működését az elmúlt tíz év során a következő munkatársak biztosították: Kinda István (néprajzkutató), Peti Botond (muzeológus), Vass Attila (néprajzos), Dóczy Levente (gyűjteménykezelő) és Jakabfi Edit (restaurátor). A Székely Nemzeti Múzeum zabolai részlegét dr. Kinda István vezeti, gazdasági irányítását pedig Dimény Attila biztosítja. Jakabfi Edit szakképzett művész-restaurátor 2012 őszétől nagy szaktudással végzi tárgyalományunk restaurálását, tárolását és beletárolását.

Már a múzeum alapításában cselekvő módon részt vettek a BBTE néprajz szakos diákjai, tanáraik irányításával 2004-től minden évben múzeumi szakmai gyakorlaton vettek részt Zabolán. Betekintettek a tárgyak szakszerű restaurálásába, raktározásába, leírásába, beletárolásába és digitalizálásába, moldvai és háromszéki településekben pedig tematikus alapkutatókat végeztek.

A kolozsvári Kriza János Néprajzi Társasággal együtt az elmúlt években több kiadványt is sikerült megjelentetnünk: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája* (2007), Kinda István (szerk.): *Beavatás. Tanulmányok a zabolai Fiala Néprajzkutatók Szemináriumainak anyagából* (2011), Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *A Csángó Néprajzi Múzeum kandallócsempe gyűjteménye* (2011), Jakab Albert Zsolt – Pozsony Ferenc (szerk.): *Páva. Tanulmányok egy orbaiszéki faluról* (2011); ugyanakkor különböző népszerűsítő füzeteket szerkesztettünk a múzeum kiállításai, Zabola nevezetességeivel és a csángókkal kapcsolatban. A zabolai intézményben több, csángó kultúrával, valamint Orbaiszék szellemi és tárgyi örökségével kapcsolatos könyvbemutatót szerveztünk.

Az elmúlt évtizedben számos tematikus kiállítást nyitottunk. Például: *Zabola műemlékei* (2007), *Az eltűnt erdélyi szász kultúra nyomában* (2008), *Mária erejével – Petrás Mária kerámiái* (2009), *Zabola kulturális öröksége* (2010), *gróf Mikes Kelemen 48-as huszár ezredes* (2011), *A zabolai románok hagyományos kultúrája* (2011), *Juhászélet a háromszéki*

Csángó fazekas szoba

havasokban

 (2011), *Iskolai élet az orbaiszéki Zabolán* (2011), *A gorzafalvi hagyományos csángó kerámia* (2012), *Kása Béla fotói* (2012), *Népi vadászat a háromszéki havasokban* (2013), *A Condrea család otthona* (2013), *Egy pávai tanítócsalád polgári enteriőrjei* (2013) stb.

A Múzeum 2006-tól évente Zabolán szervezi a Fiala Néprajzkutatók Szemináriumát. Annak programjaiban (alapkutatások, szakmai kirándulások, kiállítások előkészítése és rendezése, szakmai konferencia) hazai és külföldi egyetemisták, elsősorban székelyföldi intézményekben dolgozó, pályakezdő néprajzkutatók, muzeológusok és tanárok vesznek részt.

Munkatársaink cselekvő részt vállaltak Zabolán született, ott működő személyiségekkel (pl. gróf Mikó Imre, gróf Mikes János, Fejér Miklós, Fikker Ferenc) kapcsolatos évfordulók, konferenciák, kiállítások, megemlékezések megszervezésében is.

Az elmúlt évtizedben nagy hangsúlyt fektettünk az élő csángó és háromszéki népi kultúra modern életünkbe beépíthető elemeinek továbbadására. Részt vállaltunk a helyi farsangi hagyományok felújításában, pusztinai asszonyok bevonásával a húsvéti tojásírás tudományának átadásában. Budău Ionuț a gorzafalvi moldvai fazekasság, Bartók Erzsébet a somoskai szövés, Rádúj József a háromszéki kötélverés, kosárfonás hagyományait mutatta be iskolásoknak és szüleiknek különböző rendezvényeink keretében. A Roy Chowdhury–Mikes családdal és a Gyöngyharmat néptáncgyűjtéssel közösen 2012-ben és 2013-ban megszerveztük a zabolai nemzetközi néptáncbort.

A következő években nagyon fontos feladatnak ígérkezik biztosítani az intézmény személyi állományának állandóságát és folyamatoságát, mivel évente több ezer hazai és külföldi turista, rokonai és baráti körök tagjai látogatják meg kiállításainkat.

Jelentősen bővítenünk kell meglévő raktáraink és kiállításaink felületét. Ugyanakkor nagyon fontos feladat a csángó falvakban még meglévő hétköznapi tárgyak, munkaeszközök valamint különböző ünnepi, rítusokban használt maszkok összegyűjtése és megvásárlása, majd azoknak szakszerű dokumentálása, beletárolása és restaurálása.

A meglévő kollekciónkról többnyelvű tárgykatalógusokat tervezünk készíteni (pl. a festett bútorokról, a gorzafalvi csángó kerámiákról, a moldvai festékesekről és viseletekről stb.), hogy nemcsak a szakemberek, hanem az érdeklődők, az oktatószervezők valamint a népművelők számára is hozzáférhetővé tegyük gyűjteményeinket.

Kiállításaink interaktív jellegét szeretnők megerősíteni. Ebben az évben az első világháborúval és a moldvai csángó hozományával (zesztrével) kapcsolatos időszakos kiállítások megrendezését tervezzük.

Varga György

A mérai bivalymúzeum

Sokan megkérdezték, miért hozták létre, és miért ezt a nevet viseli? Azért, mert Mérában 120 éves hagyománya van a bivalytenyésztésnek. A mérai ember jól értett és ért ma is ennek az állatnak a tenyésztéséhez. A 20. század első évtizedeivel kezdődően, egészen a kollektivizálásig (1962) valóságos bivalykultusz alakult ki a faluban. Ha néhány mérai összegyűlt valahol, vagy utazott valahova, beszélgetésük középpontjában a bivaly állott. Emlékszem, hogy kisgyermek koromban „bivalyosdit” játszottunk: a feldarabolt tűzifából istállót építettünk s ebbe kötöttük be tűzifa-bivalyainkat, adtuk-vettük egymás közt azokat.

A legtöbben arra törekedtek, hogy szép és jó bivalyokat tartsanak. Sokszor hallottam, amint a gazda így becézi jószágát: csá kedves, csá. Többen megjegyezték, hogy a mérai ember számára a bivaly az életet jelentette. Igazuk volt. Sokan kitartottak a bivalytenyésztés mellett a kollektivizálás után is – bár nehezebb körülmények között –, ennek felbomlása után mintha megnőtt volna az érdeklődés az állattenyésztés iránt, de sajnos ez a nekibuzdulás nem tar-

tott sokáig. A bivalytartáshoz nem csak hozzáértésre, megszállottságra volt szükség, hanem rengeteg kellékre is. Csak ezek segítségével lehetett sikeres a bivallyal való foglalkozás.

Mindezeket figyelembe véve született meg a helybéli Kankalin Egyesület döntése: bivalymúzeumot létesítünk. Őrizzük meg ezeket a tárgyakat, eszközöket, melyek elődeink mindennapjához tartoztak. Mutassuk meg az utódoknak, hogy mi minden volt részünk, nagyapáink küzdelmes életének, és mondjuk el azt is, hogy mennyi verejték tapad ezekhez. Legyen ez a múzeum a kegyelet, köszönet és az elismerés jele azért, amiért ezt a sok tudást igénylő foglalkozást, a bivalytenyésztést választották.

A gazdálkodó embernek nagyon sok mindenhez kellett értenie ahhoz, hogy a rendelkezésére álló kellékeket használja. Hiába volt legalább két bivalya, szekér nélkül ki sem mozdulhatott az udvaráról. Ezt többféleképpen kellett „felöltöztetni”: egyféle képpen az egyszerű szállításhoz (malomba menéskor, trágyahordásakor), másképpen a széna, szalma, gabonakévék szállításakor, „le-

Sokan megkérdezték, miért hozták létre, és miért ezt a nevet viseli? Azért, mert Mérában 120 éves hagyománya van a bivalytenyésztésnek. A mérai ember jól értett és ért ma is ennek az állatnak a tenyésztéséhez.

Évszázados eszközök a mérai bivalymúzeumban

vetköztetni” fahordáskor (ilyenkor csak a „rakoncák” maradtak meg elől-hátul), felszerelni a lészákat kukoricaszedéskor. A múzeumban őrzött szekeret az utolsó mérai kerek (bognár) készítette saját magának, az utódok adománya. A bivalyszánt télen fa- meg trágyahordásra használták.

Ahhoz, hogy a gazdaember kenyérgabonáját és más haszonnövényeit megtermesse, szüksége volt arra, hogy földjeit felszántsa. Erre különböző típusú – az adott kornak megfelelő – ekét használt. Őrzünk múzeumunkban a 19. századból származó egyszerű faekét, későbbi talyigás és csikolyús faekét, „kombinált” ekét (vaskerekű talyigával, fagerendellyel), vasból készült „szakekét” kabolával, újabb típusú váltóekét. Főleg a két utóbbinak a beállítása igényelt hozzáértést, a bázda szélességének és mélységének a megválasztásakor figyelembe kellett venni a talaj minőségét, az elővetemény jellegzetességeit is.

A munkavégző állatokat járomba fogták, ennek többféle változatát tudjuk bemutatni: a legegyszerűbektől a faragott és festettekig, a legújabb is több mint 50 éves, a legrégebb meghaladja a 100-at.

Szántáskor, boronáláskor, meg akkor, amikor a szekérbe négy bivalyt fogtak, ténzsulát használtak. Ennek is több változatát sikerült beszerezni: sima ténzsulafűstől az évszámmal ellátott kopjafás faragású, festett és gyöngyvirágos díszítésűig.

A bivalymúzeumot 2009-ben avattuk fel ünnepélyes keretek között. Azóta nagyon sokan meglátogatták: óvodások, iskolások, főiskolások és sok-sok érdeklődő. Voltak vendégeink Magyarországról, Délvidékről, Felvidékről, Németországból, Hollandiából, Franciaországból, Írországból, Kanadából, Japánból.

Ha a bivalyt befogták, akkor biztatni is kellett, hiszen köztudomású, hogy nem tartozik a legserényebb állatok közé – ezért korbácsot, búrostort használtak. A bivaly tisztítását vakaróval végezték. A villanyvilágítás bevezetése előtt (1951) reggel és este petróleumos istállólámpást használtak a pajtában.

Az igázásra gyakrabban használt állatokat (ökörbivaly, meddő tehénbivaly) megvasalták, körmükre kovács által készített patkót vertek, ezek közül is bemutatunk néhányat a gyűjteményben.

Az 1970-es évekig főleg számmal jártak fejni, erre felpakolták a fejdedényeket, a takarmánnyal teli iszákot, s meg fel is ültek a nyeregbe. Később lószekérrel kezdtek el fejni járnai (napjainkban is), de a fejés régen is úgy történt, mint ma. Fejéskor a gazda különböző alakú, egy- vagy háromlábú fejtőszekre ült, a tejet fejtőfazékba fejte. A tejet a legelőről szárnnyeregbe akasztható bődönökben (egyik oldalon lapos kandérokban) hozták haza, a kerek kandérokot az iszákba rakták. Általában az utóbbiakkal vitték a tejet a csarnokba is. Miután hazahozták a tejet, legépelték, azaz tejszeparátorral elválasztották a tejszínt a soványtejtől, előbbiből tejföl, majd vaj, utóbbiból tehéntúró (soványtúró) készült. A tej feldolgozására szeparátort használtak, a múzeumban őrzött három gép közül kettő még működőképes.

Delelő gulya Méra határában

A múlt század húszas éveivel kezdődően kétkerekű lovas kocsival szállították a tejet, tejtermékeket Kolozsvárra, erről egy 1942-ben készült felvétel tanúskodik.

Az állatot bivalylánccal kötötték a jászolhoz vagy a karóhoz, de a szekérnél használtak még kisláncot, kurtaláncot, közláncot, hosszúláncot.

A bivalytartással kapcsolatos tevékenységet fényképek segítségével mutatjuk be. Ezek között vannak olyanok, amelyek 50-60 évvel ezelőtt készültek, de található az utóbbi tíz évben készült felvételek is. Szintén fényképek segítségével mutatjuk be a csordát (gulyát), a már dagonyázó kisborjútól kezdve a különböző szarvállású bivalytehenekig és a bivalybikáig.

Látványos a kolompgyűjteményünk (Mérában harangnak nevezik, a kolomp szót régen sem használták, s ma sem divatos). Ezeket főleg volt csobánoktól (pásztoroktól) vásárolták meg, a nagyobbakat dubának hívták, s hívják ma is a méraiak. Utóbbiakat a „kajtár” bivalyokra rakták, azokra, amelyek gyakran elszöktek a csordából s a tilosban legeltek. A harangokra azért is szükség volt, hogy a pásztor tudja követni, ellenőrizni őket a legelőn. Legalább egy-két bivalya nyakába a tulajdonos kisebb harangokat (kopogókat) szokott rakni, ezek jelezték a gazdának az istállóban tartott állatok mozgását. Előfordult, hogy különböző szezonmunkák alkalmával (búzahordás, ganéhordás) négy bivalyt is szekérbe fogtak, az összeset „felharangozták”. A gyűjteményben néhány csengettyű is látható, ezeket juhokra és lovakra tették. A pásztoroktól vásárolt 50 kolompon kívül, az összes többi tárgyat 60 mérai család adományozta. Köszönet érte!

A takarmánynak valót kaszával kaszálták le, a szénát favillával, vasvillával, gereblyével forgatták és gyűjtötték össze.

Található még a múzeumban a múlt század 30-40-es éveiből származó, legelővel és legeltetéssel kapcsolatos kimutató, valamint egy, a 19. század végéről származó falutérkép, mely a napjainkban is használt legelőket mutatja be.

Falunkban még őrizzük minden egyes határrésznek: szántónak, kaszálónak, legelőnek, erdőnek az elnevezését. Ezeket egy 1942-ből származó színes tábla őrzi. Rendelkezzünk egy Kalotaszeg térképpel is, ennek segítségével az érdeklődők könnyen azonosíthatják Erdély szívében MÉRÁT.

A bivalymúzeumot 2009-ben avattuk fel ünnepélyes keretek között. Azóta nagyon sokan meglátogatták: óvodások, iskolások, főiskolások és sok-sok érdeklődő. Voltak vendégeink Magyarországról, Délvidékről, Felvidékről, Németországból, Hollandiából, Franciaországból, Írországból, Kanadából, Japánból. Büszkén valljuk, hogy eddig ez az egyetlen bivalymúzeum Romániában!

Wanek Ferenc

Történelmi séta Verespatak bányászata körül

*Alburnus Maior,
Verespatak, Goldbach,
Rotseifen, Gultbach,
Roşia Montană... s vajon
még hány neve volt a
történelem folyamán?*

Egy őszi nap, 1977-ben érkeztem meg – életemben másodszor – Verespatakra (az érc vastartalmának oxidációja adta a színt, ahonnan a vízfolyás, majd arról a helység az újkori nevét kapta). Már többször jártam az Aranyos-völgyében: Aranyosbányán, Topánfalván, Nagyarányoson. Utaztam a mokanyicán (ez volt a neve, a legsebesebben 25 km/óra vágtaival haladó keskenyvágányú vonatnak), lótt hiúz társaságában – fagyasztóautóban, személyautón és társas gépkocsival, no meg persze legtöbbször az apostolok lován. Jártam délebbre is: Zalatnán, Abrudbányán, Brádon, ám úgy jött ki a lépés, hogy a köztük lévő Verespatakon korábban csak egyszer fordultam meg diákkoromban, a kolozsvári egyetem geológia szakos hallgatójaként, hisz tanárainkkal keresztül-kasul utaztuk gazdag kis hazánkat, Erdélyországot. De a korábbi futólagos látogatás emlékei ekkor már csak elmosódva rémlettek fel bennem.

Szép október volt. Ragyogó kék ég. A hegyoldalakon a falusiak a sar-

jút kaszálták, az érett mogyoró kínálta magát minden fordulóban. A római kori bányabejárat (Orla–Orlea) közvetlen szomszédságában volt a bányavállalat vendégszobája, hol egy hónapra bekvártélyoztam magam. Mint az egyetem frissen alkalmazott kutatójának, ez volt az első terepi feladatom. Az igazi arcát csak az 1989. decemberi események után megmutató, akkor nagyon baráti viszonyuló Adrian Moşiu egyetemi docens (a későbbi véres szájú PUNR-s szenátor) megbízásából, geokémiai mintákat kellett gyűjtenem egy olyan kutatási szerződéshez, mely a bányavidék jövőjének gazdaságosságát volt hivatott megvilágítani.

Másnap reggel indultam fel a völgyön, Verespatak történelmi központja felé, ismerkedni a helységgel, lakóival, a vidékkel. Elbűvöltek a tisztán, fehérén tartott, legtöbbször magas, félmeletes régi bányászházak, melyek némelyikébe láthatóan faragott római kövek voltak beépítve. Beléptem a vegyeskereskedésbe is, hol a könyvrészlegen akkor még néhány magyar könyv is várta vevőjét. Ilyen áru ma már nem kelne el ott. A Kincses Könyvtár sorozat egyik kötetével a zsebemben léptem tovább. Fenn, a régi Fő téren, a romjaiban is impozáns, 1834-ben épített emeletes bányászház kapuja előtt még németül beszélő nénikére találtam. Ma már nemhogy németül, de magyarul beszélő is alig akad. Megnéztem a három magyar templomot, a katolikus templom körüli sírkertet, a német és magyar nevű bányászok sírjaival. Mindegyik egy-egy rám köszönő pillanatfelvétel a történelmi múltból. Szóba álltam a helyiekkal, s megcsodáltam a Várhegy akkor még álló (ugyan a felszíni bányászat által már megtámadt), római fejtesek nyomait őrző, sziklaoldalát. Ki gondolta volna akkor, mi lesz 37 év múltán mindebből?

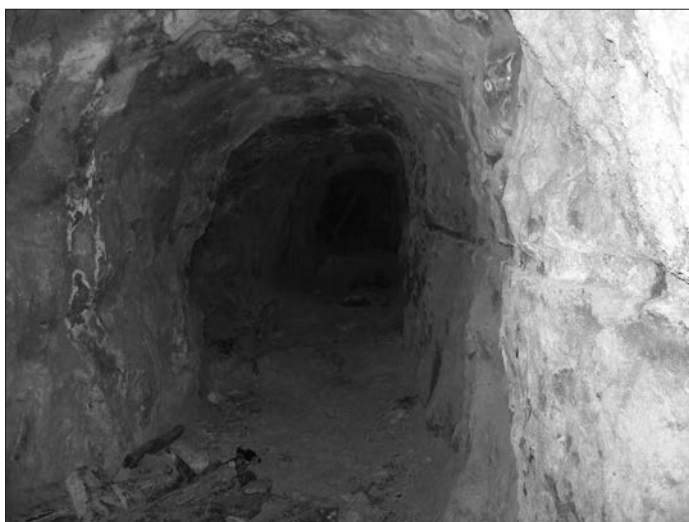
Alburnus Maior, Verespatak, Goldbach, Rotseifen, Gultbach, Roşia Montană... s vajon még hány neve volt a történelem folyamán? Mert az itteni

Bányászházak Verespatakon (a szerző felvétele)

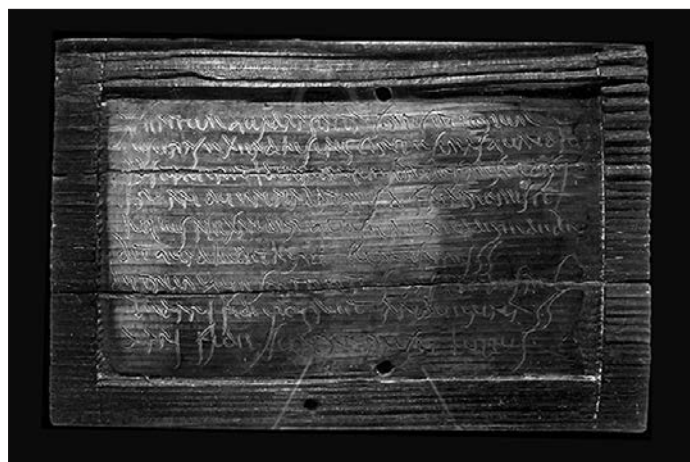
aranyat évezredek óta ismerték és bányászták a történelem viharában egymást váltó, vagy egymással együtt élő nemzetek. Az első nép, akiről név szerint tudunk, az agatirszek (talán a szkítákkal rokonok) voltak, legalábbis Hérodotosz szerint, körülbelül 450 évvel Krisztus előtt. Hérodotosz a Maros környékéről említette őket, bujáknak nevezve őket, mert asszonyaikat közösen tartották, akiről ő is, más is azt jegezték fel, hogy fölöttébb gazdagon voltak ékesítve aranyékszerekkel. Egyesek, az itteni arany haloványabb színe alapján, a Kárpát-medence római kort megelőző aranyleleteit zömmel e helyről eredeztetik.

Római kori bányajarat (a szerző felvétele). A jobb oldali vízszintes véset (barbár beavatkozás), a Gabriel Resources vállalkozás geokémiai mintavételezésének nyoma

Aztán – ugye az történelmi tény, hogy itt voltak – a dákok. A rómaiak általi leigázásukat (Krisztus után 106-ban) éppen az indokolta, hogy Dácia hegyei már akkor köztudottan gazdagok voltak aranyban. Az itt talált II. Philipposz makedón király (Krisztus előtt 382–336) és Claudius római császár által (Krisztus után 41-ből) veretett pénzek azt bizonyítják, hogy nagy valószínűséggel a dákok idejében is aktív bányász hely lehetett, csak a rómaiak mindent elsöprő itteni rablógazdálkodása fedte el a korábbi bányászati emlékeket. Annál több maradt a rómaiak után. Máig, a világon a leghosszabb római kori föld alatti bányajaratok itt őrződtek meg. Hihetetlen nagy értékű technikai kultúremlékek ezek, hiszen érintetlenül, teljes kelléktárral maradtak ránk (szerszámokkal, facsillékkal, bányaácsolatokkal, olajmécsesekkel, odaláncolt rabszolga-csontvázsal). Amit az is tetéz, hogy a bányászatot az utolsó pillanatban kényszerből felhagyó római telepések, siettükben itt hagyták a bányába menekített „levéltárukat”, vagyis azokat a viasztáblákat, melyekre először az 1780-as években találtak, de majd száz éven át gazdagodott a lelettár (ma negyedszáz ismert). Nemcsak helyi adatokat tudhatunk meg ezekből (bányatisztek neveit, termelési számokat, szerződéseket, településneveket, vagy az egykori Alburnus Maior utcaneveit is), de egyben kultúrtörténeti értékük is egyedülálló, hiszen a folyamatos (kurzív) római írás legrégebbi emlékei közé tartoznak. Kiolvasásukat Jerney János (1839) kezdte el, majd magyar nyelven elsőnek Érdy János (1855–1859) dolgozta fel őket. Az írások értelmezését, az írásmód értékét tudományosan elsőnek az Erdélyi Múzeum-Egylet egykori titkára, Finály Henrik (1861) világította meg. Ezekből az okiratokból tudjuk azt is, hogy a rómaiak ide pirusta (dalmáciai illír népek) bányászokat telepítettek. Külön utcájuk is volt Alburnus Maiorban. Ma a Verespatakon és környékén talál

viasztáblák Európa több múzeumának becsült ékességei. Szerencsére, Kolozsváron is maradt belőlük. (Tudjuk-e, hogy a stílus szavunk a viasztáblák karcolásának eszközét jelölő latin szóból ered?)

Egy viaszos tábla Verespatakról (forrás: az Erdélyi Történelmi Nemzeti Múzeum, Kolozsvár honlapja: http://www.mnit.ro/colectii-mnit_3/)

Az Erdélyi-érchegységéből származó leletekből, melyek zöme éppen Verespatakon található, volt rekonstruálható a rómaiak bányászati technikája. Ezt Téglás Gábor (1848–1916) dévai tanár és kiváló régész már a 19. század utolsó évtizedében sok-sok tanulmány révén sikeresen elvégezte. Nyilván, azóta árnyaltabbá vált a kép.

Számítások szerint a rómaiak közel 170 éves ittlétük alatt az Erdélyi-érchegységéből körülbelül 500 tonna aranyat és kétszer ennyi ezüstöt bányásztak ki.

De jött a rómaiak kényszerű kivonulása Dáciából (Krisztus után 271-ben), a népvándorlás pusztítása. Nyilván, a római bányászat nyomai halványultak, de újabb jelentős bányászat emlékei sem az Erdélyi-érchegységéből, sem máshonnan Erdélyből, nem kerültek elő a magyarok Kárpát-medencei megtelepedése előtt. Ezt a tényt a román bányásztörténet is elismeri, azzal tetézve, hogy a magyarok bejövetelével Erdélyben a településhálózat sűrűsége is látványosan megugrott.

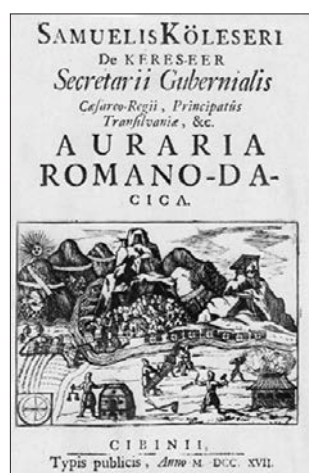
Máig, a világon a leghosszabb római kori föld alatti bányajaratok itt őrződtek meg. Hihetetlen nagy értékű technikai kultúremlékek ezek, hiszen érintetlenül, teljes kelléktárral maradtak ránk (szerszámokkal, facsillékkal, bányaácsolatokkal, olajmécsesekkel, odaláncolt rabszolga-csontvázsal).

De Verespatakot mintha eltemették volna. Az Árpád-kori Magyarország gazdagságának egyik alapja az arany volt, de a hézagos oklevelek semmit nem szólnak ebből az időből az Erdélyi-érchegység aranyáról. Erdélyből egyedül Óradnát említik. Az Anjou-korban, sőt az azt követő vegyesházi királyok korában, amikor Magyarország a szó szoros értelmében is aranykorát élte (Amerika felfedezése előtt, a nyugati civilizáció aranytermelésének 80 százalékát adta), ugyan már sok adatunk van az Erdélyi-érchegység aranybányászatáról, de csak Abrudbánya (e település az akkori aranybányászat

központja volt – igaz, nem messze a mai Verespataktól), Aranyosbánya, Zalatna és Körösbánya aranytermeléséről van tudomásunk. Valószínű, hogy a beerdősödött Veres-patak vadsága elfedte a római telep és bányászat nyomait az ércel együtt. Emiatt vészelték át ilyen jó állapotban az ókori bányászati emlékek a több mint másfélezer évet.

Abrudbánya adatai közt rejlenek a verespataki ércekre vonatkozó újkori adatok is, mert Verespatak mint település korábban még nem is létezett. Egy 1525-ből származó irat még csak a „Vörös patak” vizéről szól, de már említi, hogy ott érczúzó malmok működtek. Talán a 16. század végére tehető a helység önállósodása, hiszen 1567-ből van az első adatunk róla, mikor unitárius egyházat alapítottak itt. Még a jóval később, 1717-ben megjelent, kiemelkedő tudósunk, Köleséri Sámuel (1663–1732) nemzetközi hírnevet szerzett, igen körültekintő munkája, az Auraria Romano-Dacica – mely egyben az első tudományos értekezés Erdély ásványvilágáról – sem említi Verespatak nevét. Annál többször emlegeti Abrudbányát. De említi a Verespataktól nyugatra eső, ma bányászatiag érdektelen Kerpenyes (Cărpiniș), illetve a délre, Abrudbánya és Verespatak közt lévő picinyke Szarvaspatak (Corna) nevét pagus Korna vagy Corna formában, ahonnan római pénzletről írt a szerző. Szarvaspatak már fedheti részben a ma Verespatakhoz csatolt bányaterületet a fölötté lévő Kirnik-Várhegy (Cărnic-Cetate) révén. Valószínű, ezért nem szerepel Bernhard Paul von Moll (1697–1780) 1739 és 1756 között készített, igencsak átfogó topográfiai felmérései közt sem, s ha volt is Verespatakon ekkor bányászat, annak mértéke kicsi lehetett még. (Moll kéziratok térképeiből és kíséző szövegeiből 2013-ban jelent meg tulajdonképp az, ami a mai, tágabb értelemben vett Erdély területére vonatkozik, Traian Popescu és Volker Wollmann tolmácsolásában. Az utóbbi szerző az, akinek műveiben jórészt megtalálható az a finomítás, amiről korábban szoltam Téglás Gábor munkásságát méltatva a római kori bányászati technológiák feltárásában.) A korabeli egyéni vállalkozók apró bányáinak ábrázolását a Várhegyen, Fridvaldszky János (1730–1784) jezsuita tudós, a Kolozsvári Akadémia tanára 1767-ben kiadott, nemzetközi hírnevű Minerologia Magnus Principatus Transilvaniae című művében találjuk. E műben a szerző ugyan még Abrud leírásánál, de már a Veres-patakban űzött bányászatról írt. Fontos adalék még, hogy Kerpenyesnél is említette a Veres-patakot, tehát a folyóvizet, de kifejezetten leírta, hogy az Abrudbánya felségterületére esik.

Köleséri Sámuel könyvének (1717) címlapja (forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02109/html/img/ff-300.jpg>)

Igazából tehát Verespatak újkori bányászatáról legkorábban a 16., de inkább a 17. századtól kezdve beszélhetünk, mint egyéni kis bányaművek területéről, mely bányajogilag

és közigazgatásilag még a 18. század első felében is Abrudbányához tartozott.

Egykori nyilas zúzómű Verespatakon (forrás: <http://rosiamontana-unesco.blogspot.ro/2011/06/fata-nevazuta-povestii-rosia-montana.html>)

Mária Terézia uralma alatt fellendült a bányászat, hiszen a kormány is egyre aktívabban erősítette a kincstári bányászatot, de egyben a magánvállalkozókat is támogatta. Ez a politika hozzájárult ahhoz, hogy a 18. század folyamán az erdélyi aranytermelés tízszeresére nőtt. Verespatak fellendülésében óriási szerepet játszott az a tény, hogy 1746-ban a kincstár megnyitotta a Várhegy aljában a Szentháromság-, majd 1769-ben a Mária Mennybemenetele nevű tárót. Ezzel indult meg valójában újra Verespatakon a mélyművelésű bányászat. Ugyan mindkét említett tárót Franz Müller von Reichenstein (1742–1825), az Erdélyi-érchegység császári bányatanácsosa – a tellúr valódi felfedezője – javaslatára a kincstár egy 44 részvénnyel alakult (kincstári-magán) társaságnak adta át 1782-ben. Ha már Müller von Reichenstein nevét említjük, azt is el kell mondanunk, hogy ő volt az első kutató, aki monografikusan feldolgozta Verespatak földtanát, ércteleptanát 1789-ben (Mineralgeschichte der Goldbergwerke in der Vöröspataker Gebirge bei Abrudbánya in Großfürstenthum Siebenbürgen). A Lipcsében kiadott, félszáz oldalt meghaladó műhöz, „földtani” térképet is csatolt. Ezzel megindult a verespataki bányaterület tudományos feltárása, mely a bányászat fejlődésével fokozódott, ami gyümölcsözően hatott vissza a bányászatkodás eredményességére. A mű ahhoz is hozzájárult, hogy az európai tudósvilág Verespatakot megismerje, így az ezt követő összesítő ásványtani, ércteleptani munkákba következetesen bekerült, de elkezdődött a nagynevű tudósok zarándoklása is ide. 1809-ben Carl Friedrich Christian Mohs (1773–1839) – az ásványok ma is érvényben lévő keménységi skálájának összeállítója (nevét hordozza: Mohs-skála) – is meglátogatta az Orlai Szent Kereszt-tárót, tanácsaival látva el annak irányítóit.

Ezt az Orlai Szent Kereszt-tárót 1783-ban szintén a kincstár indította meg (hozzá kötődik a római kori viaszablák egy részének a feltárása), amely azonban a kezdeti ígéretes eredmények után, nem bizonyult gazdaságosnak, így 1796-ban ezt is magánosították. A 19. század második felében azonban nagy szerepet játszott újra.

Verespatak bányászatát ez időben tehát az apró, népi bányaművek jellemezték, amit az is ösztökélt, hogy az osztrák kormányzat a bányajobbágokat támogatta. Így a munkálatok zöme kis, egyéni (legfennebb kiscsoportos, kismemesi) vállalkozások kezébe került, kezdetleges, fanyilas zúzómű-

vekkal (1793-ban Abrud környékén összesen 1204 ilyen dolgozott, ebből 226 Verespatak területén).

Az elmondottak ellenére, vagy azok révén, a bécsi császári politika a bányászat, jelesen az aranybányászat fellendítése érdekében hatékonynak bizonyult, hiszen a 19. század elején is látványosan emelkedett az aranytermelés az Erdélyi-Érc-hegységben. 1710-ben e bányavidék összesen 63,2 kilogramm aranyat termelt, ez a mennyiség 1842-re 1007,4 kilogrammra gyarapodott, vagyis egyenlő lett Európa egész összes többi aranytermelésével, s ez az 1848-as forradalom előestéjéig csak nőtt (1847-ben 1060 kilogramm volt). Ehhez nyilvánvalóan hozzájárult az is, hogy Selmezbányán 1735-ben beindult a felsőfokú bányászokképzés, mely tanintézet 1761-ben akadémiai rangot kapott, így a hazai bányászat felett lassan úrrá lett a kor színvonalának megfelelő szakértelem.

1849 tavasza tragédiát hozott Verespatakra. Ugyanis Hatvani Imre, a román-magyar tárgyalások folyamata idejében, téves információk hatásának engedve, május 5-én bevonult Abrudbányára, amit Avram Iancu seregei békeszégnek minősítettek, ezért mind Abrudbányát, mind Verespatakot feldúlták. Ez a helyi lakosság nemzetiségi összetételének megváltozásához nagyban hozzájárult.

De az 1848–1849-es szabadságharc negatív hatását az Érc-hegység aranybányászata hamar kiheverte, új lendületet vett. Ugyan a jobbágyfelszabadítás következtében a kisnemesi vállalkozások kénytelenek voltak bér munkások alkalmazására, ami sok esetben tőke hiányában nem működhetett, így nagyon sok kisvállalkozás csődbe ment. Ekkor jött az osztrák hitel- és tőkebehozatal (ebben nem kis része volt Verespatak esetében a császári udvarnak). Ezzel együtt az osztrák tudományos földtani figyelem is erre terelődött. Franz Hauer (1822–1899), aki 1863-ban Guido Stache kollégájával megírta Erdély első, korszaknyitó földtani összegzését, már 1851-ben közzétett Verespatakról egy jelentős tanulmányt. Ezt lavinászerűen követte a kor legkiválóbb osztrák és európai ásvány- és földtankutatóinak tanulmánySOROZATA. Így Johann Grimm (1805–1874), kora érteleptanának kiemelkedő szakembere, később igazgatója a Příbrami Bányászati Akadémiának, aki a harmincas években, mint bányamérnök, sőt Nagyágon (Săcărâmb) mint bányai igazgató már dolgozott az Erdélyi-Érc-hegységben, két dolgozatában (1852, 1858) is foglalkozott az itteni bányászattal. Vagy František Pošepný (1836–1895), később szintén a Příbrami Bányászati Akadémia tanára, aki az 1860-as években hosszú időn át dolgozott Erdélyben, 1867–1876-ig nem kevesebb mint 8 dolgozatot írt Verespatak érceiről az Osztrák Császári Földtani Intézet folyóirataiban – hogy csak a legfontosabbakat említsem. Nemigen volt akkoriban bányaterület, melyet alaposabban tárgyalt volna a szakirodalom Magyarország és Erdély területén (nyilván, a felvidéki Selmezbányát és vidékét kivéve, de ezt a már említett, ottani felsőfokú bányászati tanintézet léte igazolja).

A kiegyezés, a bányászat átszervezése termékenyítőleg hatott Verespatakra, de az egész Erdélyi-Érc-hegység nemesfém-bányászatának fejlődésére. Ezt segítette az is, hogy 1869-ben megalakult a Magyar Királyi Földtani Intézet, így az országos földtani és bányaföldtani kutatások központja áthelyeződött Bécsből Budapestre nemzeti kormányzás hatáskörébe, és hogy az 1872-ben Kolozsvárott beindult az ország második tudományegyeteme, európai szinten is az első közt, mely önálló természettudományi karral rendelkezett. Erdély szerencséje, hogy e kar Ásvány- és Földtani Tanszéke élére (majd' egy negyedszázadra) a 19. század három legkiválóbb magyar geológusainak egyike, Koch Antal (1843–1927) került (ő több művében is foglalkozott Verespatak ásványaival). Ak-

kor már említsük meg azt is, hogy Koch Antal pesti tanára és mentora, az említett három nagyságunk másika, Szabó József (1822–1894), e korszak kezdetén két tanulmányt is szentelt Verespatak tudományos feltárására (1873, 1874). Egyiket a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai és Természettudományi Közleményeiben, a másikat pedig, a Magyarhoni Földtani Társulat frissen indult folyóiratában, a Földtani Közönyben tette közzé.

Ha eddig főleg osztrák ásvány- és földtanászok foglalkoztak az ország, jelesen Verespatak viszonyaival, a kiegyezést követően a magyar szakemberek munkáinak sokasága öntötte el a szakirodalmat. Verespatak viszonylatában az első világháborúig Kremnitzky Jakab (1828–1904), Gesell Sándor (1839–1919), de mindenekelőtt, az aranyoszéki származású, Koch Antal-tanítvány Pálffy Mór (1871–1930) nevét kell kiemelnünk, ők több munkában is foglalkoztak Verespatak földtanával, érteleptanával. Pálffy Mór emellett egy máig (több mint száz év után is!) megkerülhetetlen összefoglalóját adta közre az Erdélyi-Érc-hegység bányaföldtanának (Az erdélyrészi Érc-hegység bányáinak földtani viszonyai és értelepei, 1911) – ez lévén a székfoglalója a Magyar Tudományos Akadémián.

Az új országos bányászati rendszerben Verespatak – együtt az egész Érc-hegységgel, de nem csak – a Zalatnai Bányakapitányság fennhatósága alá került (ennek a beosztásnak az alapjait ugyan már az osztrák császári és királyi kormányzat alatt, az 1860-as években lerakták). Ez a bányarendszer igen fegyelmezett volt, hatékonyra tette az érc-hegységi bányászatot is. Verespatak fellendülésébe azonban a szerencse is beleszólt: 1878. március 12-én, a már említett két magánkézben lévő táró, a Mária Mennybemenetele és a Szentháromság egy közös pontján rendkívül dús termésaranyfészekre bukkantak. Itt, 42 m² kőzetből majdnem 86 kg aranyat termeltek ki, emellett még közel 23 kg színezüstöt. Ennek megfelelően, 1 m²-ből 1 kg 262 g színaranyat értékesítettek (összehasonlításképp, a Roşia Montana Gold Corporation ugyanannyi kőzetből ma alig több mint 2,5 g kitermelhető arannyal számol). Mondani sem kell, ez ösztönözte a magánvállalkozások fellendülését. Elsősorban a nyugati (osztrák, német és francia) nagytőke érdekeltsége nőtt. Vele párhuzamosan a kitermelők egymás után jutottak csődbe. A 20. század elejére az erdélyi aranybányászat közel 70 százaléka volt az idegen tőke kezében, az állami rész alig több mint 30 százalékaival szemben.

Verespatak a 19–20. század fordulóján – ekkor 190 bányabirtok területén folyt termelés (forrás: <http://www.abrudbanya.ro/administration/media/Verespatak/verespatak%20latkep.jpg>)

A világháború kitörése előtt 1909 hozta a legnagyobb aranytermelési szintet Verespatakon. Ebben az évben 106,7 kg aranyat és 44,4 t ezüstöt termeltek itt ki, ami az ak-

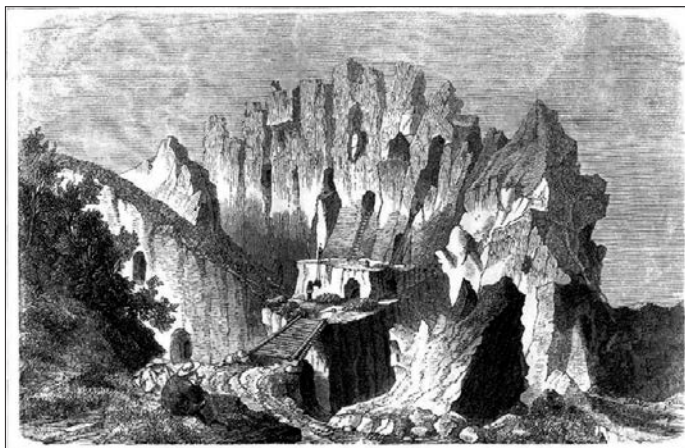
kori erdélyi nemesfémányászatnak nagyjából a 10 százalékát jelentette!

A megélénkült ipari bányászatnak szakemberekre volt szüksége. Így indult be Verespatakon a bányászati szakképzés is, amit aztán Trianon lefejezett.

Trianon nyilván gyökeres változásokat hozott minden szinten. A berendezkedő új állam a földtant és bányászatot stratégiai tudomány- és szakterületnek minősítette, kiváló magyar tudósaink és szakembereink így teljesen leszorultak a pályáról, vagy mellékvágányra kényszerültek. Természetesen, a kitermelés nem szűnt meg, a magántulajdonú bányászatot is majd csak a második világháború utáni szocialista berendezkedés seperte le a színről. Egyelőre csak mások lettek a papok és mások a ministránsok. Bár az aranytermelés az 1920-as évek folyamán gyakorlatilag megkétszereződött, de ez az adat elhalványul, ha összehasonlítást csak az 1900-as évet vesszük, amikor ez jóval magasabb volt. A kezdetekkor a Román Nemzeti Bank politikájának betudhatóan (a termelt aranyat jóval a világpiaci ár alatt vette át, még hozzá biztosított monopolhelyzetben), a még fennmaradt kisvállalkozók végképp megbuktak, csak kis részük tért vissza, midőn az 1930-as években a bank felébredt, s segíteni kezdett. 1948 nyarán a proletár állam tulajdonába vette az összes magánvállalatot, nyilván a bányákat is. Elkezdődött az úgynevezett tervgazdálkodás. Ennek „áldása” a bányászatra nézve külön téma lenne. Az sem elhanyagolható tény azonban, hogy a 20. század folyamán a bányászat terén (főleg a jelentős gépesítés, de a földtani modellek tökéletesedése révén is) bámulatos változások történtek. Ezt csak részben követte lépéssel Kelet-Európa tudománya és ipara 1989-ig. (Bizony, ennek következtében egész bányáiparunk sajnálatos áldozata lett az agresszív nyugati tőkének.)

Alig néhány hónapja látott napvilágot az a jelentés, mely szerint (...) Európa második legnagyobb telepe van itt (az oroszországi Blagodatnoje után), de világszinten alig a 48., bár még ez is igen előkelő hely a világ 580 ismert aranyérctelepe sorában.

Ami a földtani megismerést illeti, a két világháború közt az új hatalom még a magyarok által elért eredményekre alapozott, első jelentősebb összegzésük, melyet Toma Petre Ghițulescu (1902–1983) és Mircea Socolescu (1902–1993) állítottak össze 1941-ben (Étude géologique et minières des Monts Metallifères) is ezt sugallja. A szocializmus éveiben, főleg az 1960-as évekkel kezdődően érezhető volt egy jelentős fellendülés. Ezt jelezte Viorel Brana (1907–1998) és a még élő Mircea Borcoș ércteleptani munkássága az Erdélyi-Érc-hegységben. Az 1970-es évek meghozták a földtani tudományok valódi nagykorúsodását, világszintű kihatással az összes hasznosítható ásvány kutatására. Maga az érc fogalma új töltetet nyert. Ehhez köthető a Verespatak határában ekkor azonosított Roșia Poieni hintett rézérctelep. Sajnos, ez utóbbi óriási sebhelye és azon túl zagytározójának környezeti kára intő példa arra, hogy korunkban mennyire fontos mérlegelni, mit hogyan szabad termelésbe vonni, hogy világunk legkevésbé sérüljön. Vagy egyáltalán, a kitermelés folytán mennyit nyerünk a réven, s mennyit veszítünk a vámon.

Római bányászat nyomai a Várhegyen. Bernard von Cotta (1808–1879) neves német geológus 1862-ben megjelent könyve nyomán – mára e hegy nyomtalanul eltűnt.

Írásomat azzal kezdtem, hogy 1977-ben Verespatakra azért mentem, hogy egy olyan felmérésben vegyek részt, ami Verespatak bányászatának jövőjét a gazdaságosság szempontjából mérlegelje. Az akkori felmérések azt a következtetést engedték, hogy a Verespaktól délre eső Kirnik-Várhegy területe felszíni fejtéssel még gazdaságosan termelhető, de észak felé új telepek reménye nélkül, a régiek kimerülésével, nincs miért terjeszkedni. A déli résznek neki is esett a szocialista ipar, de nem tudom, nagyobb kincset szerzett-e kitermelése révén, mint azok a Várhegy felszínén látható volt római kori bányászati emlékek, melyek végképp letörölődtek a Föld színéről?

Akkor, az akkori technika szintjén, úgy látszott, hogy csak korlátozottan gazdaságos a további termelés. De már említettem, hogy az érc fogalom tartalma változó. Mi hát akkor az érc? Ma egyértelműen úgy fogalmazzunk, hogy az a fém-tartalmú ásványdúsulás nevezhető ércnek, mely a kor adott technológiai színvonalán, a fémek aktuális arányfolyama mellett, gazdaságosan kitermelhető. Hol áll a mai ismeretek és aranyárfolyam mellett Verespatak? Amikor tudjuk, hogy óriási érdekek feszülnek abban az irányban, hogy külföldi tőkehatalmak kitermeljék azt. Alig néhány hónapja látott napvilágot az a jelentés, mely szerint, a Gabriel Resources (ez a kanadai érdekeltségű vállalkozás a Roșia Montana Gold Corporation részvényei 81 százalékának tulajdonosa) adataira alapozva, az aranytartalmok alapján Európa második legnagyobb telepe van itt (az oroszországi Blagodatnoje után), de világszinten alig a 48., bár még ez is igen előkelő hely a világ 580 ismert aranyérctelepe sorában. Ugyanakkor az így számított ércmennyiség dúsultsága a gazdaságos kitermelhetőség alsó határa körül van. Ugyanazon jelentés szerint, rövidebb stagnálási időszakokkal, de 1938 óta az arany világpiaci ára folyamatosan növekedik, sőt, az utóbbi 10–15 évben majdnem olyan látványosan, mint az 1973-as olajárrobbanást követő 10 évben. Ezeket figyelembe véve, erősen megfontolandó, mennyire sietős nekünk a mai technológiával, rendkívül előnytelen hazai haszonrészesedés mellett, a környezet-, kultúra- és tájrombolást vállalva, kiüríteni ezt a tartalékunkat, vagy csendesén kivárni azt az időt, amikor a kitermelés és a környezetvédelem technológiai feltételei jobbabbak lesznek, és a kitermelés hazai haszonnal működtethető, vagyis honi tőkeerő adódik. Addig meg éljünk azoknak a kincseknek a turisztikai értékesítésével, melyeket e táj és történelme, bányászat-történelmi, építészeti és néprajzi értékei képviselnek. Kisebb haszon, de sokkal tartósabban kihasználható.

Sógor Árpád

SAKKTERÁPIA

Párbeszéd az életről a sakk segítségével

... a sakkozásban minden ember a maga sajátos életét keresi, a sakktáblán azt éli le. A sakknak varázslatos ereje van, mert amíg az elrontott élet után az ember helyrehozhatatlanul romlásba zuhan, az elrontott sakkjátszma után újat kezdhet (bűnbánat), új reményekkel és lehetőségekkel, s így elnyerheti az örök élet jutalmát.

A sakkterápiás módszert több mint két éve találtam ki, azóta folyamatosan finomítom, csiszolom. Minden játszma és az azt követő beszélgetés segít abban, hogy a módszert minél jobban hasznosítsam terápiás céllal. Egy-egy sakkterápiás beszélgetés után, hiszem, hogy nincsen vesztes, hanem mindketten nyerünk. A partnerrel egy sakkpartit játszunk, melyet közben írunk és utána közösen kielemezzük. A játszma során kérdéseket teszek fel, ezek kapcsán elindul a beszélgetés az életről. Az ötletet Jim Sheehan írországi családterapeutától kaptam, akivel beszélgettünk a terapeuta erőforrásairól és szóba került mint ilyen erőforrás, a hobbi is. Azt mondta, hogy a klienst vonjuk be a hobbinkba. Elmesélte, hogy egy korábbi zenészből, aki hirtelen pszichológiára váltott, hogy lett sikeres zeneterapeuta, amikor összekapcsolta azt a két területet, amelyben jártas volt.

A névadásnál sokat gyöttrődtem, hogy mi is lenne jó. A sakkterápia szimpatikus, mert rímél a sokkterápiára, de a terápia megnevezés lehet, sokakat elriaszt. Lehet, hogy aki nem tud sakkozni, ki sem próbálja ezt a módszert, habár egy kezdő sakkos is, aki ismeri a lépéseket, élvezni tudja a játékot, és hasznos lehet számára az ezt követő beszélgetés.

A sakk, noha egy racionális, gondolkodást igénylő játék, mégis sok esetben az érzelmeink, érzéseink befolyásolják a logikus döntéseinket, akár csak az életben. **A sakktáblára kirajzolódik az a belső játszma, amit lelkünkben játszunk.**

Mit keres a Krisztus-monogram a sakkterápiában?

A sakkjáték **keresztyéniséggel** való kapcsolata korántsem új keletű. A 13. században például *Jacobus de Cessolis szerzetes híres sakkprédikációja* váltott ki nagy hatást a hallgatóságban. Hatásos szentbeszédeiben a figurákat az emberekhez hasonlította, s misztikus tartalommal látta el. A királyok feladataitól az egyszerű paraszt kötelességéig mindent sorra vett, olyannyira, hogy a gyalogokat különböző foglalkozási ágakkal

azonosította. Gyalogok: földműves, kovács, szabó, pénzváltó, orvos, gondozó, kapuőr, hírvívó. Hatalmas sikerű prédikációival kettős célt ért el: egyrészt bebizonyította, hogy a sakk az élet szimbóluma, s így megmentette azt a további üldöztetéstől, másrészt beszélgetésével növelte egyházának tekintélyét és hatását. Erről részletesebben Barcza Gedeon író Magyar sakk történet (Budapest, Sport Kiadó, 1975) c. munkájában.

Cessolis az első, aki meglátta, hogy a sakkozásban minden ember a maga sajátos életét keresi, a sakktáblán azt éli le. A sakknak varázslatos ereje van, mert amíg az elrontott élet után az ember helyrehozhatatlanul romlásba zuhan, az elrontott sakkjátszma után újat kezdhet (bűnbánat), új reményekkel és lehetőségekkel, s így elnyerheti az örök élet jutalmát.

Az európai sakk legrégebben feljegyzett játszmáját egy a 15. század végéről származó, 41 oldalas, 576 soros, katalán nyelvű kéziratban fedezték fel. A versbe foglalt játszma Mars (világos) és Vénusz (sötét) szerelmi párviadalát jelképezi, amelyben Merkur volt a tanú. A Merkur szerepét vállaló Fennolár apát volt a világ első versenybírója (Barcza, 1975). A Krisztus-monogram jelzi, hogy nemcsak a vízszintes sakktáblán, de a függőleges, transzcendens síkban is keressük az összefüggéseket életünk eseményei között.

A sakk – írja Franklin – elővigyázatosságra tanít bennünket, arra, hogy a jövőre is figyeljünk egy kicsit. Körültekintésre is int, vagyis arra, hogy az egész sakktáblát szem előtt tartsuk; óvatosságra, vagyis arra, hogy ne kapkodjunk el lépéseinket; végül három igen fontos életszabályra: ne csüggedjünk, ha pillanatnyilag rosszul állnak dolgaink; reménykedjünk a dolgok jobbra fordulásában; s végül, legyünk továbbra is kitartóak a kiút keresésében.

Napjainkban a sakkozást legtöbbször úgy tekintik, mint a szabadidő eltöltésének egyik meglehetősen elterjedt játék- és sport jellegű, ugyanakkor kulturált formáját. Sokan egyenesen a sakk négy fő funkcióját említik: sport, játék, tudomány és művészet egyszerre. Által-

lában arról is szinte mindenki meg van győződve, hogy a sakkozás – alapvető kognitív lelki folyamatokat és funkciókat működtetve – jótékonyan hat az értelmi képességek, mindenekelőtt a megértést és a problémamegoldást biztosító gondolkodás fejlődésére.

Néhány téma, melyeket érinthetjük a játszmát követő beszélgetés során

Fehér-fekete: hogyan választ színt? Mivel szeret inkább játszani? Támadó vagy védekező a stílusa? Kapcsolatban áll ez a színrel? Kezdeményez vagy passzív a játék során, vagy a kapcsolataiban?

Idő: az idő szorítása. *Telik* vagy csak *műlik* az idő? Jó az időbeosztása? Átgondolja a lépéseket, vagy kapkod? Valóban olyan fontos tényező-e az idő, vagy csak épp türelmetlen?

Stratégia – hosszú távú terv: tervvel ül le játszani? Tudja azt változtatni az ellenféltől függően? Mer kísérletezni? A cél elérését meg kell tervezni. Milyen *körülményeknek* kellene teljesülniük ahhoz, hogy stratégiánk sikeres legyen? Milyen *áldozatokat* kell hoznunk? Mit kell *változtatnunk*, és mit tehetünk azért, hogy bizonyos változások bekövetkezzenek, vagy éppenséggel ne következzenek be? Tisztáznunk kell, milyen *stratégiai részcek* segítenek a fő célok elérésében? A sikeres stratégiának az a kulcsa, hogy tudatában legyünk erősségeinknek, gyengeségeinknek, hogy tudjuk, miben vagyunk igazán jók. Saját korlátainkkal éppúgy tisztában kell lennünk, akár csak a legjobb tulajdonságainkkal.

Taktika – rövid távú terv: taktika nélkül légvárat építünk, stratégia nélkül pedig csupán spontán döntéseket hozunk. A terv a sakkjáték nélkülözhetetlen eleme, a siker biztosítója. A tervszerűtlenség feltétlenül megfosztja magát.

A sakk megtanít a rövid és hosszú távú gondolkodásra, tervezésre, valamint konkrét és általános célok kitűzésére és megvalósítására.

Nyitás: a kezdeményezés. Tudok-e, merek-e újítani? A megnyitás feladatai: az erők gyors és harmonizált (koordinált) mozgósítása, kezdeményező

küzdelem a centrumért, pozíciós előny szerzése.

A centrum birtoklása: mit jelentenek az életemben, mik ezek a fontos mezők, ahonnan uralni tudom az egész táblát?

Felfejlődni a tisztékkel: mik az erősségeim, amelyeket ki tudok hangsúlyozni, be tudok vetni a céljaim elérésében?

A király biztonságba helyezése: mik a legféltebb kincseim, titkaim?

A gyalog becserélése: mire fordítható át az, hogy a gyalog, a leggyengébb bábu, az utolsó sorba bejuttatva bármivé átváltozhat, legtöbbször eldöntve ezzel a csata sorsát? Mi az az életedben, amit most gyengeségnek gondolsz, de később erősséggé válhat? Volt-e már hasonló tapasztalatod ezen a téren?

Hibák: Milyen *rossz szokásokat* szedtünk fel? A döntéshozatal során milyen lépéseket ugrunk át, és melyeket hangsúlyozunk túl? Hibás döntéseink miből származnak: téves információkból, rossz értékelésből, helytelen számításból, vagy ezek együtteséből?

Mik az erősségeink? Az alkotó felkészültség? A tettekeszség? A részletek kiszámítása? Tartunk-e valamelyik területtől? Figyeljük meg, miben vannak előítéleteink, és igyekezzünk megszabadulni tőlük.

Bábu vagy sakkjátékos: melyik bábu lennél legszívesebben a táblán és miért? Ennél a pontnál, tehetünk egy próbálkozást egy probléma felállítására. Megkérem a klienst, hogy válasszon egy bábút a maga szerepére, és minden számára fontos személy szerepéhez válasszon egy-egy bábút, majd azt tetszés szerint állítsa fel a táblán. Az így kialakult állást elemezzük, ki kivel van kapcsolatban, kinek milyen szerep jut, ki kit véd, vagy támad. A figurák segítségével beszélgetem a klienst a táblán látható családról, problémarendszerről. Sokszor a reveláció erejével hat kívülről ránézni arra a rendszerre, amiben nap mint nap élünk.

Záró gondolatok

Ki kell fejlesztenünk magunkban azt a képességet, hogy átfogóan lássunk, kezelni tudjuk a válsághelyzeteket, és tanuljunk is belőlük. Az effajta döntő pillanatok fordulópontok – ilyenkor választás előtt állunk, merre menjünk tovább, és tudjuk, hogy nincs visszaút. Ezekért a pillanatokért élünk, de ezek is meghatározzák életünket. Megtanuljuk, hogy kik vagyunk, hogy igazából mi fontos számunkra. A „titok” abban áll, hogy e kihívásokat vállalni s nem elkerülni kell. Ez az egyetlen útja an-

nak, hogy minden képességünket feltárjuk és kiaknázzuk. Saját személyes modellünk fejlesztése révén juthatunk el oda, hogy jobb döntéseket hozunk, nagyobb önbizalmunk legyen, bízzunk ösztöneinkben, és tudjuk, bárhogyan alakul is az eredmény, megerősödvé jövünk ki a csatából. Valamennyiünk számára ez a siker egyetlen titka.

Ezen a ponton, ha a kliens is akarja, a sakkfigurák segítségével lemodellezünk egy döntési helyzetet, ami előtt áll a valós életben.

Ki kell fejlesztenünk magunkban azt a képességet, hogy átfogóan lássunk, kezelni tudjuk a válsághelyzeteket, és tanuljunk is belőlük. Az effajta döntő pillanatok fordulópontok – ilyenkor választás előtt állunk, merre menjünk tovább, és tudjuk, hogy nincs visszaút. Ezekért a pillanatokért élünk, de ezek is meghatározzák életünket.

„A sakk fejleszti képességeinket. Szükségünk van a mentális képességeinkre ahhoz, hogy életben maradjunk. Az elemzés, az előrelátás, a számítás, az átértékelés, a stratégiák felállítása, a konvergens gondolkodás – ezek azok a lépések, amelyek előreviszik a civilizációt.” – írja Bruce Pandolfini.

Mint sok más sakkjátékos, a sakk-táblán folyó küzdelemben én is az emberélet meghökkenően pontos modelljét látom mindennapi harcával, örökös föl-le hullámmásával – vallotta Garri Kaszparov. Bobby Fischer pedig egyszerűen úgy vélte: „Chess is life” – A sakk maga az élet.

Az életben azok az emberek teljesítenek a legjobban, akik célokat tűznek ki maguk elé, azután keményen munkálkodnak ezek elérésén. S hogy mit kapnak céljaik elérése révén, az közel sem olyan fontos, mint az, hogy mivé válnak útjuk során.

A múlt megérthető (elemezhető), a jelen átélhető (élvezhető), a jövő formálható (tanulhatók a hibáimból, újratervezhetem az életem).

Sztánai farsang – 2014
Összefoglalónk a 4-10. oldalon